

CAMPINIA

driemaandelijke uitgave van het
Streekarchief
Regio Eindhoven Kempenland

21e jaargang, nr. 82

juli 1991

Redactie-adres: Streekarchief Regio Eindhoven Kempenland
Rayondepot Oirschot
Postbus 144, 5688 ZJ Oirschot

Redactie en H. Mijland en J. Suijkerbuijk
informatie: telefoon 04997 - 75245

Abonnementen, losse nummers:

Voor 1991 bedraagt de abonnementsprijs f 18, — per jaar, inclusief verzendkosten en administratie.

Deze kosten zijn te voldoen, ná ontvangst van de acceptgiro, op postbanknummer 47.16.46 ten name van Streekarchief Regio Eindhoven Kempenland te Eindhoven, onder vermelding van "Campinia".

De prijs van losse nummers van de lopende jaargang bedraagt f 4,50. Ook nummers van voorgaande jaargangen zijn bij de redactie te bestellen tegen een daarvoor geldende vergoeding. Indien opzegging van het abonnement niet schriftelijk is medegedeeld vóór 1 december van de lopende jaargang, wordt het abonnement automatisch verlengd.

Copyright: Streekarchief Regio Eindhoven Kempenland
Overname van artikelen gedeelten daaruit dient U schriftelijk aan te vragen bij de redactie.

Lay-out en drukwerk:
Maras Drukkerij, Oostelbeers.

ISSN 0166-6959

Omslag: gedeelte uit de kaart Ducatus Brabantiae
van Jacob van Deventer, uit 1558.

INHOUD

		blz.
1.	Tongerlo koopt de Baast door J. Lijten	104
II.	'Historische' tekeningen van M.J.C. Wegenaar door Jacq. F.C.M. Bijnen	112
	Boekaankondiging	125
III.	Kempische curiosa 16 Een deftige doodskest in 1788 door J. Lijten	126
	Mededeling	128
IV.	Had de gemeente Best een rol bij de aanleg van de grindweg die van Tilburg via Best aansluiting geeft op Eindhoven door P. Rosier	129

I. TONGERLO KOOPT DE BAAST

door J. Lijten

In de politiek van de Brabantse hertogen hebben de Brabantse abdijen een belangrijke rol gespeeld. Godfried II, hertog van Brabant 1139-1142, kreeg van keizer Koenraad III de voogdij over alle kloosters in zijn gebied. fl Een versterking van de macht van de kloosters was van toen af in zekere zin een versterking van de macht van de hertog. Wederzijds werd de relatie en de machtsuitbreiding gecultiveerd. De hertog kon er dan ook geen bezwaar tegen hebben, dat Daniel van Oirschot uit de gemeynt, die hij pas van de hertog gekocht had, een gedeelte van 19 bunder doorverkocht aan Tongerlo.

De koop van het noordelijk gedeelte in 1301

Van de koop door Daniel van Oirschot is geen document bewaard. Noch bij de locale adel, noch bij de dorpen, noch zelfs bij de opkomende steden was de continuïteit van bestuur en archiefvorming zo sterk als bij de kloosters. Vandaar dat deze in de historische bronnen oververtegenwoordigd zijn, dikwijls zelfs alleenvertegenwoordigd, uit welke situatie nog steeds foutieve conclusies getrokken worden.²⁾

Tongerlo bewaarde in afschrift twee akten van 18 en 30 augustus 1301, die gepubliceerd zijn in het oorkondenboek van Tongerlo en dat van Noord-Brabant.³⁾ In de eerste oorkonde geeft de hertog aan 1),,itel van Oirschot verlof om 19 bunder uit de gekochte gemeynt door te verkopen. De koper wordt in de akte niet genoemd, maar uit de context zullen we moeten afleiden, dat de onderhandelingen met de abdijs Tongerlo reeds waren afgerond en de prijs bepaald, want de hertog geeft ook zijn goedkeuring aan 'profectum suum quem vendicionis tytulo inde fecit' ('de winst die hij door de verkoop heeft behaald'). De akte van de koop door Tongerlo werd gepasseerd op 30 augustus. De oorkonder is Daniel van Oirschot zelf en de overdracht heeft plaats 'per monitionem Walteri dicti Toyart sculteti ac receptoris de Buschoducis et sententiam illorum quorum intererat iudicare' ('krachtens eis van Wouter Toyart, schout en ontvanger van 's-Hertogenbosch, en uitspraak van degenen die daarover moesten oordelen'). Wie dat waren, blijft in het ongewisse. De koopsom was toen betaald, want Daniel had verkocht 'pro certa summa pecunie nobis integraliter persoluta' ('voor een zekere som gelds, die ons volledig betaald is').

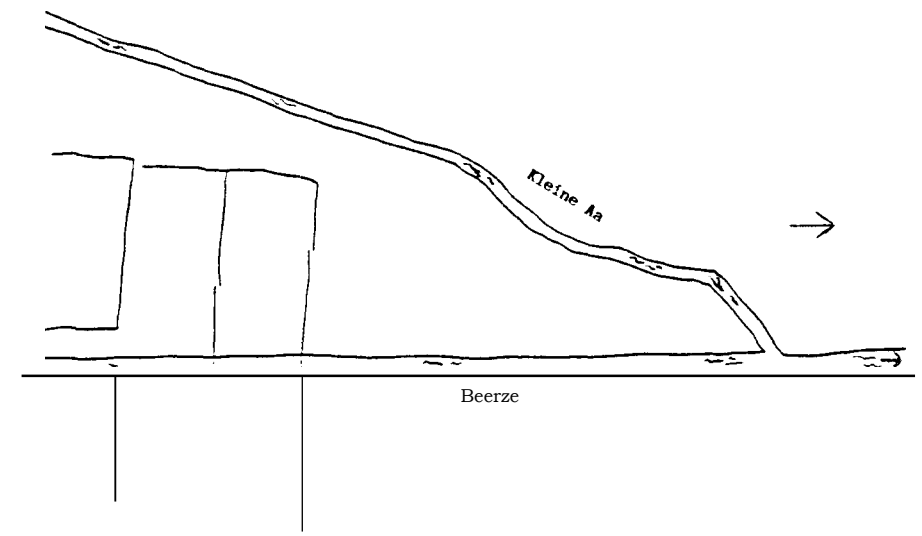
Wat kocht Tongerlo in 1301?

De aard van de 19 bunder grond, die Tongerlo in 1301 kocht, wordt in de twee betreffende akten met twee verschillende namen genoemd. In de akte van de hertog wordt gesproken over 19 bunder 'miricarum' ('heide'), terwijl in de koop-

akte wordt gesproken over 19 bunder 'warischapiorum sive paludis' ('waarschappen of broekland') (aldus Camps). In de Latijnse tekst heeft men een Midelnederlands woord overgenomen. 'Waerschap' of 'waterschap' was toen een aanduiding voor zeer waterrijke, moerassige grond, synoniem met broekland. We kunnen ervan uitgaan, dat in de eigenlijke koopakte de aard van de grond juist wordt genoemd en dat de term 'mirica' of 'merica' (letterlijk 'heide') in de hertogelijke akten slechts een algemene aanduiding is voor 'ongecultiveerde grond'.

De Wippenhout?

Wat de ligging van de gekochte grond betreft zou behalve het meest noordelijke gedeelte van het latere landgoed de Baast nog een ander terrein in aanmerking kunnen komen. In 1309 blijkt Tongerlo in het bezit te zijn van 16 bunder in Wippenhout, die dan aan drie groepen van personen in erfpacht worden uitgegeven.⁴⁾ Erens, die blijkbaar geen enkel besef heeft van wat de akte behelst, plaatst Wippenhout in zijn warrig-koeterwaals kopregest en in een ongefundeerde noot in Oostelbeers, terwijl hij het in zijn dissertatie van 1925 nog in Diessen plaatste.⁵⁾ Camps localiseert Wippenhout in Oisterwijk, omdat het erfpachtcontract voor schepenen van Oisterwijk werd gepasseerd, het ligt echter in Oirschot. De hier bedoelde 16 bunder lagen op ruim een kilometer noordelijk van de Spoor-donkse watermolen voor ongeveer de helft ten oosten van de Beerze, in Oir-

Situatieschets van de ligging van de 16 bunder in Wippenhout naar een handgetekende kaart uit het begin van de zeventiende eeuw.
Tek. J. Suijkerbuijk.

schots gebied dat nooit betwist is geweest, en voor de helft ten westen van de Beerze, tussen deze en de 'Cleyne Aa', dus in de Langdonk, een gebied dat eeuwenlang betwist is geweest tussen Oirschot en Oisterwijk en dat bij het eerste Oisterwijkse openluchtspel in 1390 als gemeynt aan Oisterwijk werd toegewezen,⁶⁾ maar dat volgens een uitspraak van de hertog in mei 1391 juridisch onder Oirschot hoorde.⁷⁾

In de akte d.d. 1309.12.13 werden 8 bunder uitgegeven aan Jan Engelbertszoon Faber en Jan Thomaszoon, 4 bunder aan Wouter Pelser en zijn zoon Jan, en 4 bunder aan de gebroeders Henrick de Vos en Jan Hoefman.

Bij de oprichting van het bisdom 's-Hertogenbosch in 1559 werd het abbatiaat van Tongerlo toegewezen aan de bisschop om hem een inkomen te verstrekken. Over deze ongelukkige beslissing ontstond een langdurige kwestie, die beëindigd werd in een contract d.d. 1590.01.27, waarbij vele goederen van het puissantrijke Tongerlo werden afgestaan aan het bisdom 's-Hertogenbosch.⁸⁾

Bij dit accoord worden de 16 bunder van Wippenhout als volgt omschreven:

omschrijving	opbrengst in gulden en stuivers
Beemd genaamd Wippenhout	12 - 8
Beemd genaamd Vrouwenbroeck	10
Beemden genaamd Beverdonck	8 - 1
Totaal	30 • 9

In het oudste verpondingskohier van Spoorndonk van ca. 1660 vinden we deze percelen terug onder de volgende denominaties:¹⁰⁾

Omschrijving	oppervlakte	te betalen verpond.
Bisschops achterste acht bunders	64 lopense	10 - 13
Bisschops Vrouwenbroeck	17	5 - 7
De vijf bunders	40	5 - 5
Bisschops bunder in de Beverdonck	8	1 - 15
Totaal	129 „	23 - 0

De oppervlakte van 16 bunder (128 lopense) zien we vrij accuraat terug. We kunnen ervan uitgaan, dat het oorspronkelijk in 1309 in een oppervlakte van 8 bunder uitgegeven perceel identiek is met de 'Beemd genaamd Wippenhout' in 1590 en met de 'Bisschops achterste acht bunders' in 1660. Dit perceel lag het verst weg (stroomafwaarts) en bestond uit grond van geringe kwaliteit. De andere helft, die oorspronkelijk in 2 percelen van ieder 4 bunder was uitgegeven, is later anders verdeeld en wel in 3 percelen van ongelijke grootte. De 2 bunder van het

Vrouwenbroek en de 1 bunder in de Beverdonk waren van betere kwaliteit; de vijf bunders van zeer geringe kwaliteit. Bij de uitgifte van 1309 was eenzelfde pachtsom per bunder bedongen voor de drie uitgegeven percelen. Later zal deze naar de kwaliteit van de grond zijn aangepast.

Om te komen tot een antwoord op de vraag, of de in 1309 door Tongerlo in erfpacht uitgegeven gronden dezelfde zijn als die Tongerlo in 1301 had gekocht, dienen we het volgende te bedenken. De oppervlakte van 16 bunder van de in 1309 uitgegeven gronden blijkt in 1660 nog goed te kloppen (er is een te verwaarlozen afwijking van minder dan 1%), terwijl in 1301 19 bunder gekocht werd.

Bij de koop in 1301 wordt uitdrukkelijk gezegd, dat deze gronden gelegen zijn in Oirschot, in het verlot van de hertog 'apud Oerscot' ('bij Oirschot'), in de koopakte 'in parochia de Oerscot' (in de parochie Oirschot), en er wordt geen toponiem van de gronden genoemd. In 1309 wordt alleen de naam Wippenhout genoemd, maar geen plaats, waar de gronden gelegen zijn, maar wel wordt de akte verleden voor schepenen van Oisterwijk. Het lijkt dus onwaarschijnlijk, dat de gronden van 1301 en die van 1309 dezelfde zijn. Maar hoe komt Tongerlo dan aan gronden in Wippenhout? Dit is niet moeilijk verklaarbaar. In 1304 kocht Willem van Herlaer, kamerheer van de hertog, van zijn meester 'ligna supra sexaginta duo bonaria terre seu wostine iacentia in nostro nemore de Wippenhout existentia seu crescentia nunc et in posterum' ('het hout, dat staat of groeit - nu en in de toekomst - op tweeënzestig bunder grond of wildernis, die gelegen zijn in ons bos van Wippenhout').¹¹⁾ Uit deze 62 bunder zal Tongerlo 16 bunder hebben gekocht van Willem van Herlaer, zoals het 19 bunder gekocht had uit de gemeynt van Daniel van Oirschot. In de akte van 1304 wordt ook alleen de naam Wippenhout genoemd zonder verdere plaatsaanduiding. Dat noch de hertog noch Tongerlo een nadere plaatsaanduiding gaven was begrijpelijk, omdat zij in de kwestie tussen Oirschot en Oisterwijk neutraal wilden blijven. Dat Tongerlo het erfpachtcontract in 1309 liet passeren voor schepenen van Oisterwijk, kan erop duiden, dat Tongerlo de papieren van Oisterwijk hoger aansloeg. Het kan echter ook een beslissing zijn geweest van Henrick Bac uit Tilburg, die als zaakwaarnemer van Tongerlo optrad.

Wij menen daarom met vrij grote zekerheid te kunnen aannemen, dat de in 1301 door Tongerlo gekochte gronden het meest noordelijke gedeelte waren van het latere landgoed de Baast.

De koop van het centrale gedeelte in 1317/18

De koop van de kern van het landgoed de Baast door Tongerlo is vermoedelijk aangezwengeld door een legaat van Willem van Gent en diens echtgenote. Wat zij gelegateerd hebben aan Tongerlo, blijft in het vage. D.d. 1317.08.09 verschijnen verschillende personen voor schepenen van Antwerpen om in twee akten

de verkoop van de goederen van Baast aan Tongerlo vast te leggen. Uit de koopakte¹²⁾ blijkt, dat Nycholaus zoon van wijlen Rutger de Ouden eigenaar is, maar dat de anderen zekere (niet nader omschreven) rechten erop hebben. Voordien waren de goederen bezit geweest van de genoemde Nycholaus, Rutger zijn vader, Emond Arnoldszoon Rover en anderen. Van Emond Arnoldszoon Rover wordt gezegd, dat hij burger van 's-Hertogenbosch was; van alle anderen wordt de woonplaats niet genoemd. Degenen die naast Nycholaus nog rechten hebben, zijn Gerard van Vosselaer, ridder, Jan de Ouden, broer van Nycholaus, ridder, Goeswyn van Sterthoven van Brecht, Gielis van Busenghem en Simon van Ykele.

In de akte wordt verklaard, dat Tongerlo de goederen voor een zekere som gekocht en betaald heeft en dat de rechthebbenden de overdracht zullen laten geschieden waar het behoort.

De gekochte goederen worden aldus omschreven: '...al zijn goederen gelegen onder Baast in de parochie Berse, zowel nieuw-ontgonnen als oude, bestaande in gebouwen, akkers, landerijen, beemden, bossen, moerassen, wateren, weiden en hun opbrengsten...'. In de akte worden ook de lasten opgenoemd die nog op de goederen rusten, waaronder een cijns van 4 pond aan de hertog.

In de tweede akte¹³⁾ verklaren de verkoper en de andere rechthebbenden, dat zij het legaat aan de abdij door Willem van Gent en zijn echtgenote erkennen en daarop geen aanspraak meer zullen maken.

De overdracht vond plaats ten overstaan van schepenen van 's-Hertogenbosch d.d. 1318.05.13.¹⁴⁾ Daar blijkt, dat de goederen gedeeltelijk allodiaal en gedeeltelijk cijnsgoed waren. Het gedeelte allodiale goederen wordt overgedragen door handen van schepenen van 's-Hertogenbosch, de goederen, die cijns verschuldigd zijn aan de hertog, worden overgedragen 'in manus habentis ex parte dicti domini ducis heredandi et exheredandi potestatem' ('in handen van degene die vanwege de hertog de macht heeft om goederen te transporteren'), hetgeen dan ook in akte voor schepenen van 's-Hertogenbosch wordt vastgelegd. Daarnaast blijken er nog goederen te zijn, die cijns verschuldigd zijn aan andere heren. Wat die aangaat, beloven zij, ze te juister plaatse over te dragen.

Blijkbaar had ook de Bossche poorter Jan zoon van Ayken nog rechten op de Baast. Hij deed bij akte van dezelfde dag voor schepenen van 's-Hertogenbosch afstand van zijn aanspraken.¹⁵⁾

Het is niet duidelijk, of de verkoper bewust sommige op de goederen drukkende lasten verzwegen heeft, of dat hij zelf niet precies wist, welke lasten erop drukten. Behalve de cijns aan de hertog van 4 pond, die in de koopakte genoemd werd, eiste de ontvanger van de hertog nog een tweede cijns van 4 pond. Bovendien bleek er een verplichting tot uitbetaling van 12 pond jaarlijks aan 'die van 's-Hertogenbosch' te zijn krachtens een testament. Hierover diende de abt van Tongerlo d.d. 1318.08.07 een klacht in bij de schepenen van Antwerpen.¹⁶⁾

Hoe deze kwestie is afgewikkeld, blijkt niet uit de archieven. Vermoedelijk zal Tongerlo deze lasten hebben moeten betalen. In het Tongerlose archief is immers het afschrift bewaard van een akte, waaruit blijkt, dat Henrick van Zon en Peter van den Steenweg, die de vorderingen van 's-Hertogenbosch moesten innen, beslag hebben laten leggen op de goederen van de Baast tot afdwinging van betaling.¹⁷⁾

De koop van het westelijk gedeelte in 1317/18

De goederen afkomstig van ridder Gillis van den Bosch werden door Tongerlo gekocht bij akte voor schepenen van 's-Hertogenbosch d.d. 1317.11.03.¹⁸⁾ Deze goederen waren vermoedelijk niet lang voordien verkregen door degenen die ze nu aan Tongerlo verkochten, Gerard Henrick Gerardszoon Steenhouwer en Gerard van der Aa van Boxtel. Alleen van deze laatste wordt gezegd, dat hij poorter van 's-Hertogenbosch was. Naast dezen zullen Jan van Beek en Nicolaus de broer van Gerard Steenhouwer nog rechten gehad hebben, aangezien zij in de akte hun instemming met de verkoop betuigden.

Het gekochte is gelegen in de parochie Middelbeers of die buurt en omvat de volgende percelen: een bos genaamd die Rake, een hei genaamd Maggherijt daaraan grenzend, een beemd genaamd Winkelken gelegen ten westen van de Beerze tussen deze en de eerder genoemde percelen, een beemd genaamd Varendonck gelegen ten oosten van de Beerze, een beemd genaamd Heselwinkel gelegen ten zuiden van de eerder genoemde goederen, en een jaarpacht te betalen door de gebruikers van die goederen, waarvan de grootte echter niet wordt genoemd. De aard van het gekochte, enkel bestaande in allodiale goederen, wordt als volgt omschreven: huizen, gebouwen, bossen, beemden, weilanden, moerassen, grachten, houtgewas, cijnsen, pachten gebruiks- en andere rechten, aanspraken en aanhorigheden. De akte is tot in het overdrevene minutieus opgemaakt. Vermoedelijk had de abdij al in de gaten, dat ze bij de vorige aankoop lichtvaardig gehandeld had. Ook de garantieverklaring wordt tot in het absurde uitgewerkt.

In de akte wordt de koop vastgelegd en zelfs de (ons inziens lage) koopsom van 16 pond wordt vermeld met kwitantie voor betaling. De overdracht moet echter nog geschieden.

Ondanks de overdreven indekking tegen elke malversatie moet ook bij deze koop iets fout gegaan zijn, want op dezelfde dag, dat de abt een klacht indiende bij de schepenen van Antwerpen tegen een gebrek bij de andere koop, verscheen de prior voor schepenen van 's-Hertogenbosch om zich te beklagen, dat Gerard Steenhouwer c.s. nog niet hadden voldaan aan hun afspraken.¹⁹⁾ Welke afspraken niet werden nagekomen, is niet meer na te gaan. Het meest waarschijnlijk is, dat het transport te lang werd uitgesteld.

De goederen van de Baast werden bij het accoord van 1590 overgedragen aan het bisdom 's-Hertogenbosch. Volgens de omschrijving in de akte waren het vijf

hoeven, waaronder de 'hoeve te Baast' en de 'hoeve in 't Raek', thans Rakelhoeve. Bij een der hoeven hoorde blijkbaar 20 bunder hei.²⁰⁾

In de loop der eeuwen hebben veel kloosters zich met agrarische ondernemingen bezig gehouden. Dikwijls namen zij het voortouw in verbeteringen van agrarische methoden en ontginningen, die ze zelf ter hand namen of meestal door anderen lieten uitvoeren.

Als wij de kloosterlijke faits et gestes van de veertiende vergelijken met die der twintigste eeuw, constateren we vele parallellen in hun agrarische ondernemingen, hun aankoopbeleid en hun aanleunen tegen invloedrijke personen, zodat we een recente publicatie over de Sint-Paulusabdij te Oosterhout met een glimlach van herkenning kunnen lezen.²¹⁾

NOTEN

1. H.P.H. Jansen, *Kalendarium. Geschiedenis van de lage landen in jaartallen*, Utrecht/Antwerpen 1979, blz. 41.
2. Van de uitgifte van de oudste Oirschotse gemeynt, die het Beersveld, de Vloed en de Langdonk omvat zal hebben, is geen document bewaard. Zij is slechts af te leiden uit de documenten van Tongerlo gecombineerd met de later bestaande feitelijke situatie, zoals wij hebben uiteengezet in ons artikel 'Oirschot kocht zijn grenzen' in *Campinia* jrg. 20 (1990), blz. 4 - 35.
3. De akten zijn in afschrift bewaard in het cartularium A van Tongerlo, fol. 236 en 235v^O en B, fol. 423v^O en 423 en gepubliceerd in *De oorkonden der abdij Tongerlo II*, ed. M.A. Erens, Tongerlo 1950, nrs. 337 en 338 en in het *Oorkondenboek van Noord-Brabant I, De Meierij van 's-Hertogenbosch*, 2, ed. H. Camps, 's-Gravenhage 1979, nrs. 620 en 621.
4. Erens, *Oorkonden Tongerlo*, nr. 418. Camps, *Oorkondenboek*, nr. 803.
5. A. Erens, *Tongerloo en 's-Hertogenbosch. De dotatie der nieuwe bisdommen in Brabant 1559 - 1596*, Tongerlo 1925, blz. 343.
6. J. Lijten, 'De clute werd een drama', in *Campinia* jrg. 12 (1982), blz. 181 - 190.
7. J. Lijten, 'De heren van Oirschot uit de familie van Petershem', in *Campinia* jrg. 19 (1989), blz. 14.
8. Erens, *Tongerloo en 's-Hertogenbosch*, blz. 338.
9. Zie noot 5.
10. O.A.A.O., vrl. inv. nr. 7051, fol. 145, 145v^O en 146.
11. De akte d.d. 1304.07.02 is naar een corrupte vertaling gepubliceerd in Camps, *Oorkondenboek*, nr. 670 en naar de Latijnse tekst in J. Lijten, 'Een verloren tekst hervonden', in *Campinia* jrg. 14 (1984), blz. 18 - 25, waar ook een verklaring wordt gegeven voor de eigenaardige formulering.
12. Erens, *Oorkonden Tongerlo*, nr. 536.
13. 537.

14. Erens, *Oorkonden Tongerlo*, nr. 550. Erens publiceert dezelfde akte nog eens onder nr. 539 met een foutieve datum bovengeschreven.
15. Erens, *Oorkonden Tongerlo*, nr. 552.
16. »—————, 554.
17. »—————, 592 d.d. 1321.04.30, kwitantie voor deze afgedwongen betaling.
18. Erens, *Oorkonden Tongerlo*, nr. 541.
19. »—————, 555.
20. » , *Tongerloo en 's-Hertogenbosch*, blz. 339.
21. M. Mahler, *De Sint-Paulusabdij van Oosterhout onder het bestuur van haar eerste abt dom Jean de Puniet 1907 - 1941*, *Bijdragen tot de geschiedenis van het zuiden van Nederland LXXXV*, Tilburg 1991, met name blz. 143 - 151.

II. 'HISTORISCHE' TEKENINGEN VAN M.J.C. WEGENAAR

door Jacq. F.C.M. Bijnen

In verband met de voorbereiding van een publicatie over het voormalige adellijk huis van Zeelst, zochten we naar de historische achtergrond van een tekening voorstellende 't Slot te Zeelst' (afb.1). Hierbij stootten we op een verzameling tekeningen die worden toegeschreven aan M.J.C. Wegenaar. Deze collectie, eertijds berustend in het prentenkabinet van het Provinciaal Genootschap te 's-Hertogenbosch, is sinds juli 1986 ondergebracht in de bibliotheek van de Katholieke Universiteit Brabant te Tilburg. We troffen er een aantal 'originele' schetsen aan van kastelen, slotjes, adellijke huizen, militaire gevechtshandelingen en portretten.

Afb.1 - Schets van "1 Slot te Zeelst", die moet worden toegeschreven aan de collectie 'Falsificaties M. Wegenaar' in de bibliotheek van de Katholieke Universiteit Brabant te Tilburg. (Brabant Collectie, KUB Tilburg.)

Van de door ons gezochte afbeelding, 't Slot te Zeelst', beschikten we over een fotografische kopie, rechts beneden ondertekend met 'J. Meerhout'. Volgens informatie, door het prentenkabinet van het Provinciaal Genootschap in 1975

in een briefwisseling verstrekte, zou de betreffende tekening (waarschijnlijk) door M.J.C. Wegenaar gekopieerd zijn naar een tekening van J. Meerhout; de afmetingen zouden 9 X 4,5 cm zijn.

Helaas bleek de gezochte tekening in de verzameling M.J.C. Wegenaar niet aanwezig te zijn. Wel beschikte de bibliotheek over een fotonegatief gemaakt in de tijd dat de afbeelding nog wél voorhanden was. De in 1975 opgegeven maten, 9 x 4,5 cm (met de verhouding breedte en hoogte van 2:1), kloppen niet. Door meting van het negatief stelden we de verhouding vast op 4:3. Omrekening vanaf een ander negatief op dezelfde filmstrook, van een prent waarvan de maten wel konden worden bepaald door middel van een originele afbeelding, geven als (waarschijnlijke) breedte en hoogte van de gezochte tekening, 27,0 x 20,2 cm. Ook moet de mogelijkheid niet worden uitgesloten dat met de maat 9 x 4,5 cm, door het Genootschap, 19 x 14,5 cm wordt bedoeld en een vergissing (tikfout?) is.

DE PERSOON M.J.C. WEGENAAR

Martinus Johannis Cornelis Wegenaar werd op 7 juni 1834 te 's-Hertogenbosch geboren als zoon van de spiegelmaker Jan Abraham Wegenaar en Christina Adriana Jacoba Beltz²). Wegenaar was, volgens een verklaring van historicus Jan Mosmans uit 's-Hertogenbosch³), die hem persoonlijk gekend heeft, restaurateur van schilderijen. In de jaren 1860-1865 verbleef Wegenaar in Friesland ten huize van familie van Mosmans. Hier hield hij zich bezig '...met het restaureren en wellicht ook met het vervaardigen van schilderstukken'⁴). Op 16 mei 1883 vestigde M.J.C. Wegenaar zich in Rosmalen en huwde er met Maria Francisca Jansen uit Vught. Hij overleed op 3 maart 1909. Zij op 2 januari 1907⁵).

Uit de verklaring van Jan Mosmans, gedateerd 1 juni 1951, citeren we: "Omstreeks 1900 of 1910 hebben Jan en Alphons Mosmans⁶), genoemden Weegenaar toevallig eens opgezocht, toen hij metterwoon in Rosmalen gevestigd was. Zijn klein huis stond vrij vooraan in het dorp aan den grooten weg. Weegenaar kwam ons voor, als een kleine en ietwat gewichtig en geheimzinnig doende man wanneer hij over schilderijen en schilderstukken sprak. Hij liet ons o. in. een groot(' oude schilderij zien met allerlei spreekwoorden er op uitgebeeld. Weegenaar was toen, in zijne periode van nabootsingen en vervalschingen te maken, denklijk reeds lang doende. Wat het woord vervalschingen betreft hier door mij gebruikt, het is niet de eerste maal dat het ten zijnen opzichte gebezigd wordt. Het is al vele jaren geleden, dat Jhr. O. van Sasse Van IJssel⁷) verdachte tekeningen van W. in een omslag collectioneerde, op het Genootschap bewaarde en met een sprekend opschrift, (als het woord hier door mij gebruikt!) voorzag".

Vervolgens somt Mosmans een aantal verdachte of vervalste werken van Wegenaar op: 1. een gezicht op 's-Hertogenbosch uit het laatste decennium van de twaalfde eeuw, voorstellende een gezicht op deze oude stad; 2. twee geschilderde portretten, voorstellende de Bossche schilder Quirinus van Amelsfoort en Maria Mosmans, zijn echtgenote (welke werken de gebroeders Mosmans steeds

hebben gezien als het werk van Wegenaar!); 3. een vluchtige aftekening van een quasi-portret van Alard du Hamel, ondertekend door Jheronimus Bosch!; en talrijke namaaksels, onder andere: 4. van Jan van Amstel; 5. enkele Vughtse pastoors; 6. meer werk van Jeroen Bosch. Mosmans schrijft wel dat Wegenaar niet aan *alle* vervalsingen schuldig is.

Ook heeft de historicus J.H. van Mosselveld in 1955 twee (tot dan toe onbekende) tekeningen, van krijgshandelingen te Tilburg tijdens de Tachtigjarige Oorlog, weten aan te duiden als *'falsificaties van Wegenaar'*⁸).

Er was dus voldoende grond om op onze hoede te zijn wat betreft de authenticiteit van de kopie van "t Slot te Zeelst" waarover wij beschikken.

DE COLLECTIE

De drie dozen waarin de verzameling wordt bewaard hebben het veelzeggende opschrift *'Falsificaties M. Wegenaar'*. De verzameling bestaat uit 222 tekeningen, namelijk 64 portretten en 158 kastelen, stadsgezichten, historische gebeurtenissen en dergelijke. Het overgrote deel van de tekeningen is vervaardigd op achttiende-eeuws papier. Enkele portretten zijn op perkament getekend. Een aantal bladen bevat het watermerk van de stad Amsterdam.

Het grootste deel van de tekeningen heeft aan drie zijden een begrenzing die doet denken aan lossnijding met een scherp voorwerp uit een groter vel papier. In die gevallen heeft de vierde zijde een begrenzing die een zeer sterke gelijkenis vertoont met de verkleuring die men vaak kan constateren aan de folioranden van zeventiende- en achttiende-eeuwse protokollen die men in de archieven kan aantreffen. De scherpte van de afgesneden papierranden en de puntige hoeken van de bladen geven aan dat de tekeningen nooit in roulatie zijn geweest. Bij een snelle proef om vast te stellen of het papier van meerdere tekeningen afkomstig was van één en hetzelfde vel, konden wij vaststellen dat dit in ieder geval soms het geval is. Zo zijn portretten van Samuel Everweyn, Eustachius van Andel, Petrus van Balen en Cornelus Hanecops, respectievelijk van 1629, 1589, 1672 en 1616, gesneden uit één vel perkament!

Ook zijn er twee portretten getekend op (de rugzijde van) papier dat is gesneden uit één blad van een bouwtekening die dateert uit de achttiende eeuw. Blijkens de bijschriften betreft het hier de portretten van C. Vladeracken, gedateerd 1601, en Jacob Sweerts, met het jaartal 1662. Er zou dus een tijdsruimte van eenentwintig jaar zitten tussen de vervaardiging van de beide portretten! Curieus.

DE KWALITEIT VAN DE TEKENINGEN EN HUN HISTORISCHE BETROUWBAARHEID

De meeste schetsen zijn gewassen pentekeningen, sommige met wit gehoogd. De portretten zijn vanuit tekentechnisch opzicht slecht te noemen. Zo zijn oren zeer dilletantisch weergegeven en ook is opvallend dat de tekenaar kennelijk abso-

luut niet heeft gesnapt hoe de snit van de kleding van de personen in elkaar heeft gezeten.

De afgebeelde gebouwen zijn perspectivisch onkundig en bouwtechnisch op veel punten onwerkelijk weergegeven. De lichtval en schaduwpartijen zijn niet logisch aangegeven.

Om een waardeoordeel te kunnen vormen over de historische betrouwbaarheid van de schetsen van "t Slot te Zeelst" richtten we onze aandacht speciaal op een drietal schetsen van kastelen/adellijke huizen. Het betreft: 1. 'Kasteel Berg', 2. 'Huis Bijsterveld', beide te Oirschot, en 3. 'Huis Boonberg' te Oerle.

Van deze drie afbeeldingen troffen we van elk twee vrijwel identieke schetsen aan: één op klein formaat (circa 10 x 8 cm) en één op groter formaat (circa 20 x 12 cm). "t Slot te Zeelst" behoort, hoewel niet bekend is dat hiervan ooit twee afbeeldingen hebben bestaan en ook het origineel niet (meer) voorhanden is, qua stijl, uitvoering en signering bij deze groep.

Deze dubbelafbeeldingen met verschillend formaat riepen twijfels op over hun historische betrouwbaarheid. Twee tekeningen waren te vergelijken met andere, blijkens het bijschrift, dezelfde objecten. In het derde geval was geen afbeelding voor vergelijk bekend en zou de falsificatie op een andere wijze moeten worden aangetoond.

Deze afbeeldingen in tweevoud vertoonden de kenmerken van dezelfde tekenhand en laten dezelfde onvolkomenheden in tekentechniek zien. De achtergronden zijn steeds gestoffeerd met vage krabbels en wat bossages: de situaties lijken beslist niet ter plekke getekend. De bijschriften van de tekeningen doen sterk denken aan een negentiende-eeuws handschrift en lijken door één hand te zijn geschreven. Vanuit de hiervoor geschetste achtergrond bespreken we in het hiernavolgende deze drie schetsen uit de collectie.

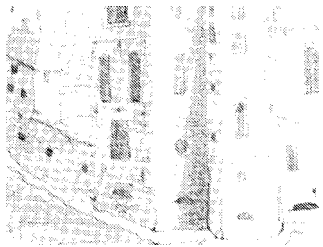
1. Van het '(Kasteel) Berg' bestaat naast de tekening van Wegenaar (afb.2) een schets door A.C. Broek (afb.3), die vervaardigd is naar een oudere afbeelding⁹).
2. Het 'Huis Bijsterveld' bestaat nog en hiervan is eveneens, naast een tekening van Wegenaar (afb.4), een schets door Broek bekend (afb.5). Bovendien zijn er van dit gebouw foto's bekend die van omstreeks 1910 dateren (afb.6)¹⁰).

Bij onderlinge vergelijking blijkt dat het hier om duidelijk verschillende gebouwen gaat! Toch zijn deze tekeningen van Wegenaar soms als illustratie gebruikt. Onder meer heeft A. van Oirschot ze, als vanzelfsprekend zijnde afbeeldingen van voornoemde gebouwen, opgenomen in zijn 'Middel-eeuwse kastelen van Noord-Brabant' I).

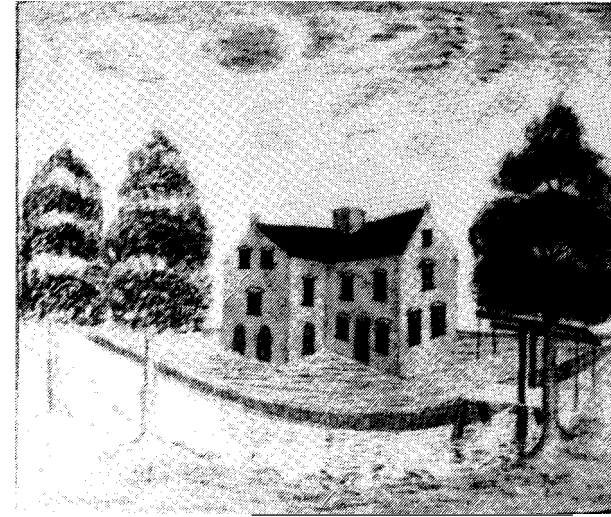
3. De tekening voorstellende het 'Huis Boonberg' te Oerle berust op louter fantasie (afb.7 en 7a). Hoewel de voorstelling van het gebouw de nodige twijfels oproept en er nooit sporen van een uit steen opgetrokken versterkt huis in Oerle

zijn aangetroffen, kunnen deze argumenten op zich natuurlijk niet volstaan om de schets af te wijzen. Er is literatuur voorhanden waarin sprake is van een kasteel Boonberg te Oerle. In de (voor zover bekend) oudste beschrijving over Oerle, van J.B. Gramaye uit 1610, wordt gerept van een vrouwe Clementina, die haar kasteel zou hebben overgedragen aan het klooster van Postel. Zij wordt in deze beschrijving ook de stichteres van de kerk genoemd. Voorts meldt Gramaye dat aan de linkerkant van de kerk hoekige torentjes staan, met brede grachten rondom, en dat vroeger bij de ingang een brug lag, waarvan tot voor kort de fundamenten nog bestonden: dat alles zouden de restanten van het kasteel van deze plaats zijn. Ook zou *de plek die midden uit het water oprijst -als van een kasteel- en die de Boonberg genoemd wordt* en krachtens schenking van dezelfde Clementina, behoren tot het pastorale erfgoed¹³).

Afb.2 - Eén van de twee 'identieke' tekeningen van 'Kasteel Berg' te Oirschot, uit de verzameling 'Falsificaties Wegenaar'. Formaat: 19,5 x 12 cm. (Brabant Collectie, KUB Tilburg.) Let op de vele perspectief-fouten: men kijkt in de binnenplaats en tegelijkertijd tegen de dakranden van de torenspitsen. De toren rechts lijkt er later bijgetekend, evenals de ommuring van de binnenplaats. De windmolen is historisch onjuist: er heeft in de nabijheid van dit huis nooit een windmolen gestaan; wel, en tot op heden, een watermolen.

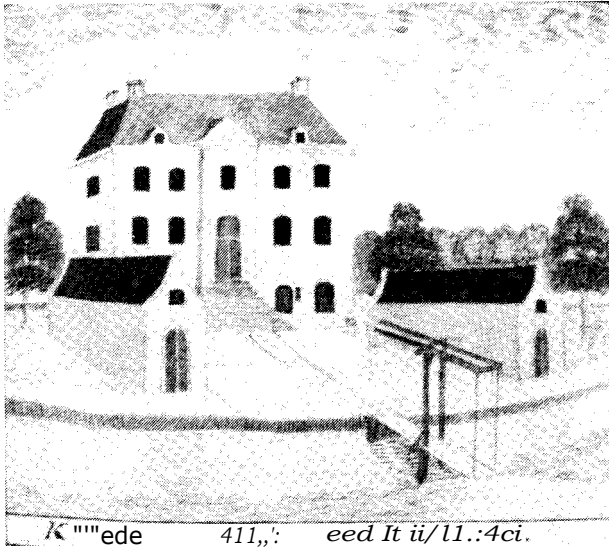

Afb.3 - Prent van de schets van A.C. Broek, omstreeks 1825 vervaardigd naar een oudere afbeelding. Helaas kon de verblijfplaats van de oudere afbeelding niet worden achterhaald. Een schepenakte uit 1772, waarin de voorwaarden van de verkoop van dit huis ten behoeve van sloop zijn beschreven, geeft een gedetailleerde opsomming van de ruimten binnen in dit gebouw, waaraan de tekening van Broek voldoet².

Door Broek wordt dit geen 'kasteel' genoemd maar 'huis', zoals ook in de Oirschotse archieven steeds gesproken wordt over 'het huis ten Berg'.

Afb.4 - Eén van de twee 'identieke' tekeningen van 'Huis Bijsterveld' te Oirschot, uit de verzameling 'Falsificaties Wegenaar'. Formaat: 20 x 11,2 cm. (Brabant Collectie, KUB Tilburg.) Vergelijking van deze schets met een afbeelding uit omstreeks 1825 van de St. Oedenrodense koster A.C. Broek én met een foto uit omstreeks 1910, maakt duidelijk dat de tekening met signering 'J. Meerhout' op fantasie berust.

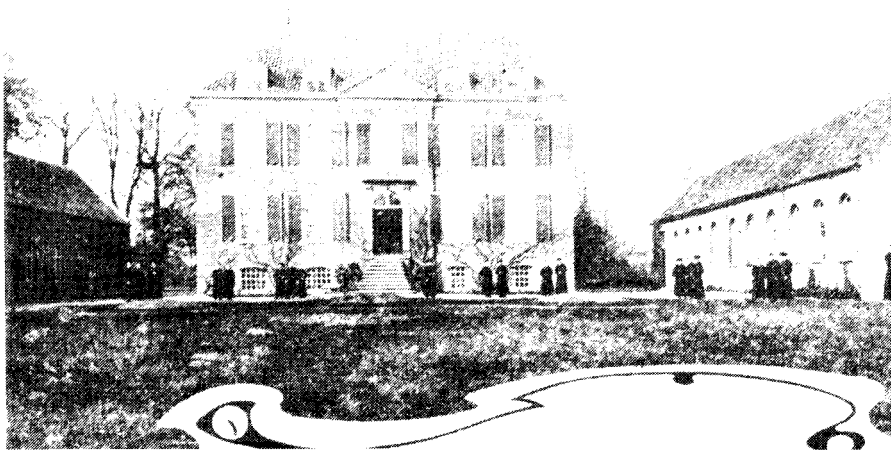

Afb.5 - Prent door A.C. Broek, uit omstreeks /825, van het 'Kasteel Bijnierveld'. Deze prent vertoont een goede gelijkenis met foto's uit recentere tijd.

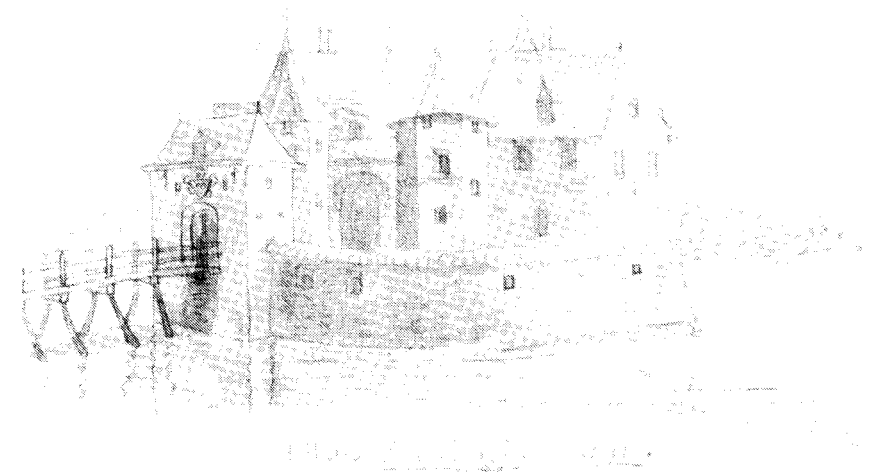
INSTITUUT

PHILOSOPHIE

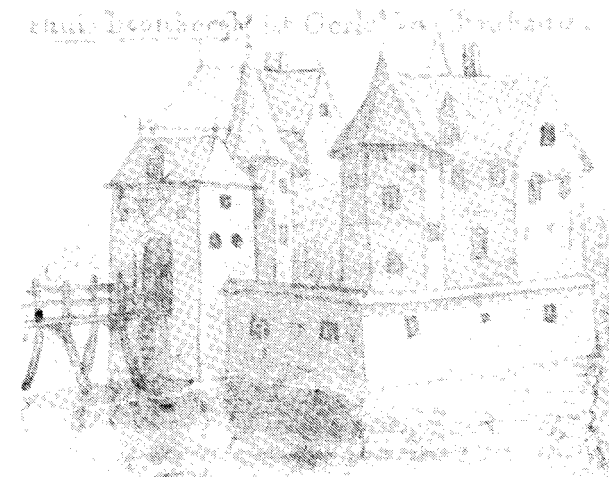
THEOLOGIE

Afb.6 - Foto uit omstreeks 1910 van het kasteel Bijsierveld te Opschut. (Streekarchief Regio Eindhoven-Kempenland, Oirschot, fotocollectie, nr.)864.) A.C. Broek vervaardigde, omstreeks /825, van dit gebouw een tekening die een goede gelijkenis vertoont met de hier weergegeven situatie.

Afb. 7 - Tekening van het 'Huis Boonberg' te Oerle, uit de verzameling 'Falsificaties Wegener'. POrmaat: /8,8 x /1,5 cm, gesigneerd: 'J. Meerhout'. (Brabant Collectie, KUB Tilburg.) Zowel de afbeelding als de naam Boonberg berust op louter fantasie van de tekenaar.

.4fh. 7a - Tweede schets van 'Huis Boonberg' te Oerle, uit de verzameling 'Falsificaties Wegener'. Formaat: 10,2 x 8 cm, niet gesigneerd. (Brabant Collectie, KUB Tilburg.) De voorstelling berust eveneens op fantasie!

In de eeuwen volgend op het verschijnen van het werk van Gramaye, hebben verschillende kroniek- en geschiedschrijvers, wanneer zij het over een kasteel in Oerle hadden, deze passage kritiekloos laten doorklinken in hun teksten. Zo schreef in 1876 de priester-historicus L.H.C. Schutjes: "*De adellijke vrouwe Clementina, die voor de stichteres der kerk van Oerle gehouden wordt, vermaakte haar kasteel Boonberg aan de abdij Floreffe*". Als voetnoot geeft hij hierbij: "*Van het oude kasteel Boonberg bestaat nog een gedeelte der gracht*"¹⁴).

We zijn zo uitvoerig ingegaan op de beschrijving uit de literatuur over het adellijk huis van Oerle omdat hieruit duidelijk wordt, welke bronnen Wegenaar mogelijk in meer of mindere mate heeft benut bij het tekenen van deze 'historische' afbeeldingen.

In een hiervoor aangehaalde beschouwing over de betrouwbaarheid van twee tekeningen van krijgshandelingen tijdens de Tachtigjarige Oorlog, is er al op gewezen dat Wegenaar zijn 'historische' tekeningen kennelijk heeft gebaseerd op gegevens die hij heeft geput uit archiefstukken of uit bekende historische werken¹⁵). Ook vonden wij op een aantal schetsen die historische gevechtshandelingen uitbeelden, uitgeknipte en erbij geplakte passages over die handelingen welke afkomstig waren uit geschiedboeken¹⁶).

Wat de tekening 3. van Oerle betreft kon door archeologisch onderzoek worden aangetoond dat het 'eilandje' dat door Gramaye wordt aangeduid als *de plek die midden uit het water oprijst -als van een kasteel- en die de Boonberg genoemd wordt* (overigens heeft deze plek in de volksmond wel steeds Boonberg geheten), is aangelegd tussen het einde van de veertiende en het begin van de zestiende eeuw, toen de 'adellijke' familie van Oerle al twee eeuwen haar allodium aan Postel had overgedragen. Bovendien is op de bewuste plek geen enkel spoor van vroegere bewoning aangetroffen. Ook het terrein, waar de familie van Oerle vermoedelijk vóór 1250 gewoond heeft en dat later door kerk en kerkhof werd ingenomen, leverde geen enkel spoor van enig ouder stenen bouwsel¹⁷).

Conclusie is dat zowel het kasteel als zijn naam louter berust op fantasie van de tekenaar, die vermoedelijk, direct of indirect, beïnvloed is door de hiervoor genoemde onbetrouwbare beschrijving.

SIGNERING VAN DE TEKENINGEN IN DE VERZAMELING WEGENAAR

Opvallend is dat geen enkele maal de naam van Wegenaar zelf of zijn initialen op de tekeningen voorkomen. Een gedeelte van de tekeningen is anoniem. Enkele tekeningen hebben een verwijzing naar de maker van de (zogenaamde) oorspronkelijke prent. Bijvoorbeeld: 'naar van Amelsfoort'; 'naer Rog.'; 'naar A. de Haan'; 'naar Meerhout'. Op de overige schetsen troffen we de volgende namen van makers aan: 'Ackerdijck'; 'Q.v.A.'; 'Q. van Amelsfoort'; 'L.v.d.B.'; 'Barbiers'; 'J.Barestraaten'; 'Jan de Beijer'; 'Blom'; 'J.A. Cress'; 'H.G.'; 'J. van Goyen'; 'Jan Grootveld'; 'A. de Haan'; 'Hausdorff'; 'Hugo'; 'J.A. Knip'; 'Knip'; 'n.M.'; 'A. Martini'; 'J. Meerhout'; 'T. Meerhout'; 'Minderhout'; 'D.

Nederveen'; 'Palier'; 'A. Rademaker'; 'Rogmans'; 'G. Schimmelpenning'; 'Schoemaker'; 'Jan van Son'; 'Jan van de Velde'; 'Versfeld'.

Er bestaat dus een grote verscheidenheid in namen die zouden moeten aantonen wie de maker van een tekening is. Onderlinge vergelijking van de schetsen maakt aannemelijk dat, gelet op de verschillende tekentechnieken, niet alle tekeningen door één en dezelfde persoon zijn vervaardigd, maar het overgrote deel is duidelijk wel van dezelfde hand.

Wij beperken ons nu tot de tekeningen van kastelen, die ons inziens zeker van dezelfde hand zijn. Ook de signeringen op deze tekeningen zijn zeer verschillend. We lezen: 'Blom', 'H.G. naar Rogmans', 'H.G. naer Rog.', 'Hugo', 'Knip', 'n.M.', 'Palier' én 'Versfeld', 'Rademaker', 'Rogrians', 'Schoemaker', 'J. van Son', verder: 5 'J. Meerhout', 2 'Meerhout', 1 'I. Meerhout fecit', 1 'T. Meerhout', 1 'naar Meerhout' en 3 ongesigneerd.

Een vergelijking met prenten uit het werk van Jakob Le Roy, uit 1730¹⁸), toonde overtuigend aan, dat een aantal is nagetekend uit dit boek. Op deze (overigens slechte natekeningen) staan geen of geheel andere signeringen dan op de illustraties in dat werk.

Overzicht:

afgebeeld kasteel	signering bij Jakob Le Roy	signering op de schets in de verzameling W.
Cranendonk	linksonder: 'Henricus Causé fecit.'	Hugo'
Out-Herlaer	rechtsonder: 'J. van Croes delin'	ongesigneerd
Loon op Sandt	linksonder: 'Gasp: Bouttats stulp.'	'H.G. naer Rog.'
Mierlo	linksonder: 'Henri Causé facit'	'H.G. naar Rogmans'
't huis Waelre	rechtsonder: 'J. van Croes delin'	ongesigneerd
	rechtsonder: 'Gasp: Bouttats Sculp.'	
	'Harrewijn fecit'	

We stellen vast dat de signeringen op de schetsen van Wegenaar zijn verzonden.

We vroegen ons af waarom voor de uitvoering van de door ons besproken tekeningen van de kastelen van Zeelst en Oerle alsook 'Bijsterveld' en 'ten Berg' in Oirschot door de tekenaar de naam Meerhout gekozen is. Er is namelijk een kunstschilder J. Meerhout bekend. De kunstschilder Johan Meerhout leefde in de zeventiende eeuw en woonde vermoedelijk te Gorinchem. Hij schilderde voornamelijk landschappen en was werkzaam te Heusen, Dordrecht, Utrecht en Amsterdam. Meerhout schilderde in de stijl van Jan van Goyen en Aert van der Neer. Deze Meerhout overleed op 27 maart 1677¹⁹).

Vergelijking van de door ons besproken afbeeldingen met de originele werken van de hiervoor bedoelde J. Meerhout, toonde geen enkele stijlverwantschap. Ook zijn van Meerhout geen afbeeldingen van de besproken gebouwen bekend²⁰).

De huizen van Zeelst en Oerle en het huis 'ten Berg' bestonden niet meer in de tijd dat Wegenaar tekende; het huis 'Bijsterveld' nog wel, maar dit zal Wegenaar onbekend zijn geweest. Mogelijk heeft hij gedacht dat ook dit gebouw niet meer bestond. Het lijkt waarschijnlijk, dat hij om deze reden voor de signering van deze tekeningen heeft gegrepen naar de naam van een bekend zeventiende-eeuws schilder.

CONCLUSIE EN SLOT

Uit het bovenstaande moge blijken dat bepaalde afbeeldingen zeer waarschijnlijk geen enkele historische waarde hebben en derhalve volledig lijken te zijn ontsproten uit de fantasie van de tekenaar. Het is niet gebleken dat bijschrift en signering naar een reële situatie of een persoonsnaam verwijzen. Wij menen duidelijk aangetoond te hebben dat de drie besproken gebouwen, afgebeeld op tekeningen die zich in de verzameling Wegenaar bevinden, falsificaties zijn.

Wat Wegenaar ertoe heeft bewogen deze prenten te maken is niet duidelijk. Mogelijk was er in die tijd een commercieel motief wat zulk soort prenten betreft. Ook past het vervaardigen van historische tekeningen in de mode van die tijd, waarin diverse amateur-historici zich hebben beijverd in onder meer het aanleggen van een 'komplete' verzameling afbeeldingen van kastelen/adellijke huizen welke in een bepaalde regio bestonden of ooit bestaan zouden hebben. In het geval een bepaalde historische prent moeilijk te verkrijgen of van een bepaald gebouw helemaal geen prent bekend was, wist Wegenaar deze lacune aan te vullen.

Om de 'echtheid' van zijn gefantaseerde afbeelding voor derden aannemelijk te maken, is het mogelijk dat Wegenaar in een aantal gevallen twee identieke schetsen heeft gemaakt waarvan de ene -met signering- moest doorgaan voor echt, en de ander -zonder signering- mogelijk het te verhandelen exemplaar is geweest. Dat Wegenaar zijn schetsen niet (of waarschijnlijk nooit?) van zijn eigen naam heeft voorzien wijst er op dat hij er zich van bewust is geweest onechte voorstellingen voor echt uit te dragen. In dit licht bezien is de term 'falsificatie' op zijn plaats.

Wij menen te hebben vastgesteld dat het zogeheten 'Huis Boonberg' te Oerle nooit heeft bestaan. Het huis 'ten Berg' te Oirschot een heel andere bouwtrant heeft gehad dan de tekening uit de collectie Wegenaar suggereert. Dat geldt in nog sterkere mate voor het nog steeds bestaande huis Bijsterveld te Oirschot. De tekening van 't Slot te Zeelst' komt onmiskenbaar uit hetzelfde fantasiebrein en heeft dus geen enkele historische waarde²¹).

Mogelijk zou iemand de gehele collectie eens aan een grondig onderzoek kunnen onderwerpen. In dit verband zouden de volgende punten van onderzoek in aanmerking komen: 1. Inventarisatie van alle tekeningen die (mogelijk) van de hand van Wegenaar zijne). 2. Welke bronnen heeft Wegenaar gebruikt? 3. Onder welke signeringen heeft Wegenaar gewerkt. 4. Wat waren zijn motieven.

NOTEN

1. Rijksarchief Noord-Brabant (R.A.N.B.), Archief van het Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant, inv. nr. 408: correspondentie 1975-1979, brief nr. 282 met bijlagen, d.d. 24-10-1975 (= antwoord op brief nr. 280).
2. Stadsarchief 's-Hertogenbosch, collectie uitgaande correspondentie 1955, brief d.d. 22-2-1955.
3. R.A.N.B., Archief van het Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant, inv. nr. 383: correspondentie 1948-1979, kopie d.d. 25-2-1955 van de brief van J. Mosmans d.d. 1-6-1951.
4. Idem.
5. Zie noot 2. Zie over M.J.C. Wegenaar ook: Waller, E.G., (bewerkt door W.R. Juynboll), *Biografisch woordenboek van Noord-Nederlandsche graveurs* (Amsterdam 1938), 357. Scheen, P.A., *Lexicon Nederlandse Beeldende Kunstenaars 1750-1950* (2 dln., 's-Gravenhage 1970), II, 569.
6. Jan Mosmans ('s-Hertogenbosch 1870-1966) was historicus. Hij heeft o.m. een studie aan Jeroen Bosch en diens werk gewijd. Alphons Mosmans ('s-Hertogenbosch 1872-1953), broer van Jan, was musicus en componist.
7. Hier wordt bedoeld Jhr. _____ van Sasse van Ysselst. _____
8. Mosselveld, J.H. van, Twee merkwaardige tekeningen en hun historische achtergrond, in: *Van heidorp tot industriestad*, Bijdragen tot de studie van het Brabants Heem, V, (Tilburg 1955), 115-119.
9. Broek, A.C., *De Stad en Meiry van 's Hertogenbosch ...* (enz.), (Schijndel 1978) 252-252(bis). Handschrift uit omstreeks 1825. Broek schrijft letterlijk over zijn tekening: "...algeteekend naar zeker afbeeldzel, dat van hetzelfde nog voorhanden is."
10. Streekarchief Regio Eindhoven-Kempenland (S.A.R.E.K.) Oirschot, foto-collectie Oirschot.
11. Oirschot, A. van, *Middeleeuwse kastelen van Noord-Brabant* (Meppel 1981), 130 en 133.
12. S.A.R.E.K., Oirschot, Oud-rechterlijk Archief Oirschot-Best, inv. nr. 304D, fol. 1-4vo. Zie hierover ook: Aarts, B., Ten Bergh-Oirschot, in: *Het Brabants Kasteel* 11 (1989), 15-27.
13. Gramaye, J.B., *Taxandria: in qua Antiquitates et decora Regionum...* (enz.), (Brussel 1610), 98-100. Voor vrije vertaling uit het Latijn zie: aangehaald werk in noot 17.

14. Schutjes, L.H.C., *Geschiedenis van het Bisdom 's-Hertogenbosch* (5 dln., St. Michielsgestel 1870-1876), 5, 338.
15. Zie noot 8, p. 116.
16. Zie hierover ook: Ingen-Housz, C.M.E., Uit onze prentenverzameling, M.J.C. Wegenaar, in: *Brabantia* 5 (1956), 151-154.
17. Bijnen, J.F.C.M., Een omgracht woongebied van middeleeuwse adel te Oerle, in: *Het Kempenprojekt 2; Een regionaal-archeologisch onderzoek in uitvoering*, Slofstra, e.a. red., (Waalre 1985), 67-75.
18. Le Roy, J., *Groot Wereldlyk Tooneel des Hertogdoms van Brabant* ('s Graavenhaage 1730, ongewijzigde heruitgave: Amsterdam 1980).
19. Kramm, C., *De levens en werken der Hollandsche en Vlaamsche kunstschilders, beeldhouwers, graveurs en bouwmeesters van den vroegsten tot op onzen tijd* (Amsterdam 1859), 3, 1088.
Thieme-Becker, *Algemeines Lexicon der Bildenden Ktinstler* (Leipzig 1930), 24, 333.
20. Vriendelijke mededeling van mevrouw M.C. Kinkelder, verbonden aan het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie te 's-Gravenhage.
21. Met dank aan Jack P.G. van Hoek, beeldend kunstenaar te Eindhoven, voor zijn deskundige hulp bij de analyse van de tekeningen van de verzameling Wegenaar, deel uitmakende van de Brabant Collectie van de KUI3 Tilburg.
22. Het prentenkabinet Paulus Swaen te Geldrop bezit een vijftal tekeningen die onmiskenbaar aan Wegenaar moeten worden toegeschreven.
Omstreeks 1985 is via antiquariaat 'Minerva' te 's-Gravenhalte een collectie tekeningen, die eveneens op rekening van Wegenaar kunnen worden gesteld, in z'n geheel in één koop geveild.
De heer Theo Aben te Son bezit een drietal tekeningen, voorstellende gevechtshandelingen te Eindhoven, die waarschijnlijk afkomstig zijn van Wegenaar. De bijschriften op die tekeningen luiden: *'Eindhoven door Partita ingenomen 23 april 1583'*, *'Eindhoven door Partita belegerd 1582'* en *'Eindhoven verwoest hij Anjou'*.

**** BOEKAANKONDIGING ****

OOG OP OIRSCHOT

Op 11 oktober aanstaande verschijnt het boek *Oog op Oirschot*. In dit boek worden veel aspecten van Oirschot en haar verleden beschreven, zoals:

de archeologie (Mr. G. Speetjens)

de middeleeuwse geschiedenis (Drs. J. Lijten)

de bouwhistorie van de Maria- en Petruskerk, maar ook die van het raadhuis (H. Strijbos)

de geschiedenis van de kerkorgels en -muziek in Oirschot (Dr. F. Jespers)

de ontwikkeling van de Oirschotse meubelindustrie (Fr. Voermans)

de Stratense school (Cl. van Esch-van Hout)

Oirschot en de Leuvense Universiteit (Drs. M. Verweij).

Ook de geschiedenis van diverse standsorganisaties, verenigingen en de musea is opgenomen. Volksgebruiken zijn beschreven en gedichten in het Oirschots dialect zijn afgedrukt.

Dit groot formaat boek (21 x 29,5 cm) bevat 400 pagina's en bijna 500 illustraties, waarvan een katern in fullcolor-druk. Dankzij sponsoring en subsidiëring kan de prijs van het boek laag gehouden worden. Wanneer u namelijk vóór 1 oktober aanstaande intekent, betaalt u slechts f 39,90 (exclusief verzendkosten) per exemplaar.

Intekening is alleen mogelijk door overmaking van het verschuldigde bedrag op een van de rekeningen van het Gerard Goossens Fonds, de uitgever van het boek. Het door u bestelde boek kan vanaf 21 oktober aanstaande afgehaald worden bij het Streekarchief te Oirschot, Torenstraat 1.

Wilt u uw bestelde boek, of boeken, toegezonden krijgen, dan dient u per boek f 10, — extra over te maken voor verpakkings- en verzendkosten. Wanneer het mogelijk is, kunt u uw boek door iemand in Oirschot af laten halen. Wilt u dit dan wel vermelden op uw betalingsopdracht.

Ná de intekendatum - 1 oktober 1991 - gaat de prijs van het boek f 55, — exclusief verzendkosten bedragen.

Rekeningen van de Stichting Gerard Goossens Fonds te Oirschot:

Rabobank Oirschot nummer 13.88.13.434 o.v.v. .... ex. Oog op Oirschot;

Postbank nummer 670.215 o.v.v. .... ex. Oog op Oirschot.

KEMPISCHE CURIOSA 16

EEN DEFTIGE DOODSKIST IN 1788

door J. Lijten

Over de uitvoering van een doodskist vindt men niet gemakkelijk gegevens in de archieven. Een schriftelijke opdracht zal zelden gegeven zijn en de 'schuldboeken' van de timmerlui zijn over het algemeen geen twee eeuwen bewaard.

Door bijzondere omstandigheden is er toch een vrij volledige beschrijving van een geleverde doodskist beschikbaar in het Oirschotse archief.

In juli 1788 stierf de vrouw van Willem Spanjard (de naam werd later Spanjers) en Willem bestelde voor haar een massief eiken doodskist bij meester timmerman Dorus van den Brand, vermoedelijk zonder een afspraak te maken over de prijs. De kist werd geleverd op 29 juli, maar toen de timmerman later met de rekening kwam, wilde Willem het bedrag van / 22, — niet betalen, vermoedelijk omdat hij die prijs te hoog vond. Na vele vergeefse pogingen diende 'Theodorus van den Brand, meester timmerman alhier, eijsscher en aanlegger', een vordering tot betaling in bij 'de Ed. Eerw. Heeren Scheepenen der \ rij- en heerlijkheid Oirschot op ende jegens Wilhelmus Spanjard, mede inwoonder alhier, gedaagde ... ter rolle welke op huijden den 5 november 1788 koor Uw Ed. Eerw. stond gehouden te worden.'

Als bewijs legde de eiser een authentiek uittreksel uit lijn schuldboek over, getekend door secretaris Jan Schouw, waarin de kist exact wordt beschreven en dat wij hier laten volgen.

" De Heer Wilhelmus Spanjard is debet aan mij, Theodorus van den Brand, vanwege het maaken van een doodskist, de planken van deselve kist dik 1 en $\frac{1}{2}$ duijm (3,5 cm), breed (dit moet zijn: diep) 14 duijm (33,5 cm) aan 't hoofd, 11 duijm (26,5 cm) aan de voet (deze maat was binnenwerks) deselve kist breed aan 't hoofd 27 duijm (65 cm), aan de voet 16 duijm (38,5 cm) breet buijte werks, lank 6 en $\frac{1}{2}$ voet (1.87 m) en den bodem van dezelfde dikte gelijk den deksel of de sijplanken en van binnen bekleed, en onder op den boodem van 't hoofd tot de voet met taruwe simmelen (tarwezemelen) opgevult tot een kussen en met een kusse onder 't hoofd, gelijk de mode is, en van schoon eijke planken gemaakt. Deselve kist is gemaakt en geleverd den 29 julij 1788 voor de som van ..... f 22, — ."

Tarwezemelen werden destijds blijikbaar gebruikt om eventueel lijkvocht op te nemen.

Als hoofdargument voor de betaling haalt de timmerman aan, dat de gedaagde 'had behooren te begrijpen, dat eene somme van twee en twintig guldens voor

eene loffeljik gemaakte eijke doodskiste met de aanschaffing van buijtengewoone schoone materiaalen, die thans, buijten voorheen, zeer duur zijn ... een geringe prijs is'.

Als bijkomende argumenten haalt hij nog aan, 'dat eene zodanige bekleede eijke kist schielijk en ontijdig gemaakt moet worden en men dus daarinne niet op zijn pas kan werken, behalven dat het maaken van eijke doodskisten zeer schadelijk valt voor timmerlieden, welke daaraan geen geduurig werk vinden'.

Wat de prijs betreft, moeten we er rekening mee houden, dat de bedragen van die tijd, naar onze geldswaarde omgerekend, met ca. 100 vermenigvuldigd moet worden en dat de kist dus nu f 2200, — gekost zou hebben. Om een idee te krijgen, of dit een reële prijs zou zijn, riepen we de hulp in van meester timmerman Jan Priem als getuige-deskundige. Deze verklaarde, dat doodskisten nu praktisch nooit op deze wijze en van deze kwaliteit gemaakt worden, maar als dat zou gebeuren, zouden de kosten inderdaad rond de f 2200, — liggen.

Wij twijfelen er dus niet aan, dat de Oirschotse schepenbank ver is kunnen meegaan met de eis van de timmerman: ' ... ten eijnde bij vonnis diffinitief door Uw Ed. Eerw. in deeze te geeven zal worden verklaart en uijtgesproken voor Regt, dat de gedaagde schuldig, gehouden en verbonden is, omme aan den Eijsscher op te leggen, te voldoen en te betalen de opgemelde, gelibelleerde somme van twee en twintig guldens met de interessen van dien a tempore morae (vanaf de tijd dat hij betaling geweigerd heeft) vel litis contestatae (of vanaf het begin van het proces), den gedaagde daartoe en daarinne mitsgaders de kosten condemnierende aut alias salutariter (of op andere heilzame wijze),

Implorerende etc.
w.g. Theodorus van den Brandt

Bron: R.A.O., dossiers van civiele zaken code nr. 2.11.23.22.15.

**** MEDEDELING ****

STICHTING HISTORISCH ERFGOED VELDHOVEN

Van de Stichting Historisch Erfgoed Veldhoven is het supplement 1991 uitgebracht op het *Literatuuroverzicht van Veldhoven*.

In deze uitgave zijn 20 recente titels van boeken en artikelen betreffende de geschiedenis van Veldhoven opgenomen.

Alle hierin vermelde titels zijn in de afzonderlijke afdeling '*Veldhoven informatie*' van de Openbare Bibliotheek Veldhoven te raadplegen of kunnen er worden geleend.

Voor geïnteresseerden is het supplement gratis verkrijgbaar aan de balie van de bibliotheek, in de winkels van boekhandel Verhagen en bij het Streekarchief Regio Eindhoven-Kempenland, rayondepot Oirschot. Alle Veldhovense scholen hebben intussen een exemplaar van deze uitgave ontvangen.

Het 25 pagina's tellende 'Literatuuroverzicht van Veldhoven' is nog verkrijgbaar voor 5 gulden, bij de Openbare Bibliotheek Veldhoven, bij Boekhandel Verhagen b.v., Provincialeweg 64 en City Centrum, Pleintjes 64, Veldhoven en bij het Streekarchief Regio Eindhoven-Kempenland, rayondepot Oirschot.

Toezending is ook mogelijk na overmaking van, het verschuldigde bedrag, vermeerderd met f 2,50 verzendkosten, op postbank nr. 72 80 50 t.n.v. **Stichting Historisch Erfgoed Veldhoven**.

Bij gelegenheid van de ingebruikneming van het verbouwde kantoorpand van notaris mr. C.B.J.C.A. van Dongen is door de stichting een brochure samengesteld over de geschiedenis van het notariaat in Veldhoven, onder de titel '**...in minute opgemaakt, is verleden...**'.

Voor geïnteresseerden is dit boekwerkje gratis verkrijgbaar bij het kantoor van notaris van Dongen, Dorpstraat 162, Veldhoven.

IV. HAD DE GEMEENTE BEST EEN ROL BIJ DE AANLEG VAN DE GRINDWEG DIE VAN TILBURG VIA BEST AANSLUITING GEEFT OP EINDHOVEN?

door P. Rosier

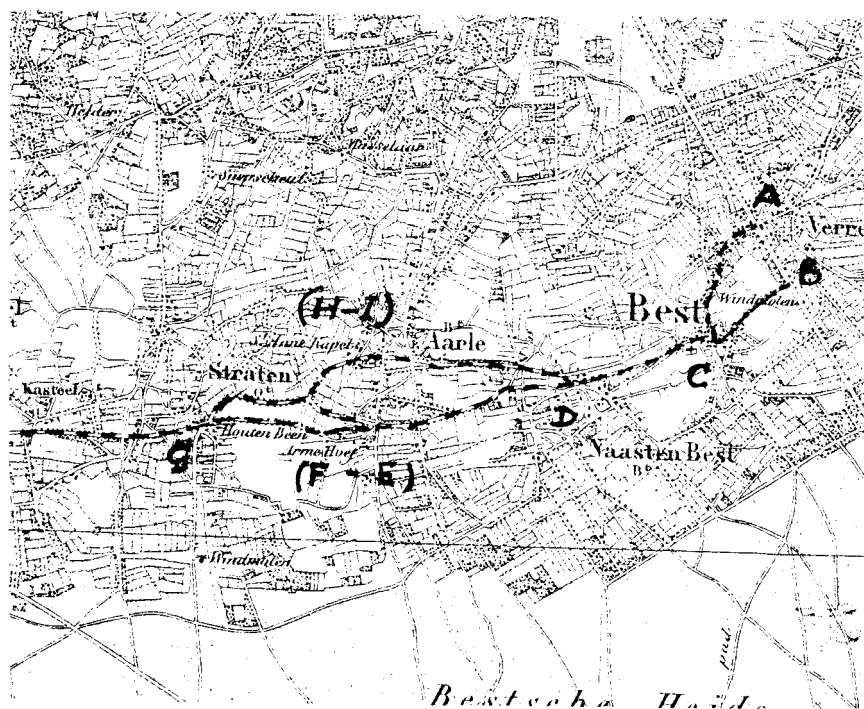
Werkgroep Bebouwing en Bewoning van de Heemkundekring Best

In Campinia van juli 1990¹) doet H. Mijland uitvoerig en gedocumenteerd verslag van diverse gebeurtenissen en raadsvergaderingen in verband met de voorgenomen aanleg van de provinciale weg, die dwars door Best zou gaan lopen. Dit schrijvende raak ik onmiddellijk een zeer gevoelige plek. Men krijgt - misschien wat zwart-wit gesteld - immers de indruk, dat het provinciaal bestuur een beslissing neemt over de hoofden van de plaatselijke bestuurders heen met betrekking tot een weg, die de gemeente Best doorsnijdt van west naar oost. Het voornemen betreft namelijk de aanleg c.q. verbetering ten behoeve van *andere* gemeenten, met name ten behoeve van het verkeer van Tilburg, Moergestel en Oirschot naar Acht en Eindhoven en omgekeerd. Later kwam daar ook nog het verkeer uit Sint-Oedenrode - Tilburg vice versa bij. En dit moest allemaal dwars door Best heen. Men krijgt de indruk: de verbetering zal er komen²) en Best moest maar meebetalen, terwijl het zeer de vraag was of Best er wel profijt van had. Wat deed en moest Best doen met het besluit?

Een poging doen om dit uit te zoeken, leek mij alleszins de moeite waard. Maar hier deed zich de situatie voor die beschreven is in het voorwoord op de brochure over het *Groot Historisch onderzoek in Oostelijk Brabant 1770-1914* (Meierijproject): "Onderzoek op lokaal niveau is in de regel zeer tijdrovend." Er moest ook hier nogal wat uitgezocht worden om inzicht in de gestelde vraag te krijgen. Hier volgt dan ook een verslag, dat afwijkt van datgene wat normaal van de Werkgroep 'Bebouwing en Bewoning' van de Heemkundekring Best gereed komt bij het onderzoek van Best-Dorp. Het betreft hier niet meer Best-Dorp, maar een vroegere lokatie midden in het landelijk gebied, waarvan de gegevens veel minder ontsloten zijn.

Met de situatie van 1830 - het jaar van de invoering van het kadaster - als uitgangspunt, is gepoogd na te gaan hoe de bebouwing langs het onbebouwde gedeelte van het tracé - het deel dat later Nieuwstraat gaat heten - zich ontwikkeld heeft en hoever deze bebouwing aan het begin van de Tweede Wereldoorlog gevorderd is. Dit omdat uit het verslag van Mijland gebleken is, dat uiteindelijk de weg over tracé C - B zou lopen (zie figuur 1), met andere woorden dat men de bestaande Molenweg of Molenpad ging gebruiken voor deze weg. Dit molenpad begon bij de oude pastorie (later café de Vier Linden) en kwam uit bij het kruispunt met de 'steenweg naar Luik'. De twee hoekpercelen aan de zijde van

Best-Dorp waren bebouwd maar om kadastertechnische criteria zijn ze niet bij Best-Dorp gerekend, maar resp. bij Hooge Akker en Verrenbest. Planologisch gezien was het evengoed een bebouwing langs de weg te noemen, die van Best-Dorp naar het andere kruispunt, dus naar de Barrière liep. Dus het vervolg van de tot dan toe gebruikte weg over C - A.

Figuur 1 - Topografische kaart 51. Eindhoven (verkend 1840). Letter A is het punt van de Bestse barrière. De molen waarover gesproken wordt ligt vlak bij punt B.

Uit de kadastrale gegevens blijkt (met alle verwarring van abusieve boekingen) dat kort na 1830 de 'koornwindmolen' uit de Vleut overgebracht is naar het perceel akkerland in de Hooge Akker, liggend ergens halverwege aan wat later Molenweg genoemd werd. Het molenaarshuis was het eerste en voorlopig het enige langs dit pad.

Om de verdere kadastrale geschiedenis van de bebouwing te kunnen volgen, deden zich enkele problemen voor. De primaire kadastrale kaart genaamd E bleek van 1830 tot 1903 - 75 jaar - op hetzelfde kaartblad aangevuld en hertekend te

zijn met als gevolg: de tussenliggende gegevens zijn uitgeradeerd, dus visueel kwijt. Voor de primaire kaart van Naastenbest (E2) gold zelfs dat deze tot 1936 dienst had gedaan, dus meer dan honderd jaar! Bij de schriftelijke gegevens deed zich de moeilijkheid voor dat voorheen wegen, waterlopen en dergelijke ongenummerd en niet in grootte aangegeven waren. Het controlemiddel, van zoveel are en centiare zijn voor de weg aangekocht en overgeschreven, ontbrak hier dus. Nu deed zich de omstandigheid voor dat primair de percelen van de Hooge Akker die uitkwamen op de Molenweg opvolgend genummerd waren: E 858 t/m 870 (E871). In tegenstelling tot wat (door mij) normaal gedaan wordt (uit de bewaarde leggers volgt normaal de mutatie en dus het volgende nummer), moest ik nu om geen gemuteerd perceel over te slaan, pogen uit te vinden welke nummers deze percelen in het jaar van aankoop ten behoeve van de weg gekregen hadden. Daarbij ben ik van de veronderstelling uitgegaan dat in één boekjaar al deze percelen opvolgend genummerd zouden zijn. Hiertoe heb ik de Supplettoire aanwijzende tafel der grondeigenaren moeten nalopen, regel voor regel en vond daar inderdaad, dat in het dienstjaar 1857 de betreffende percelen onder de volgnummers E 1448 t/m E 1462 waren ingeschreven.

Vanaf 1857 waren toen via normale legger aantekeningen de diverse eigenaren, opsplitsingen, bebouwingen, eventuele afbraak en samenvoegingen te volgen. Men moet dus aannemen dat rond 1857 de perceelsgedeelten ten behoeve van de weg zijn afgenomen. Niet na te gaan is of zij in eigendom zijn overgegaan op de provincie of de gemeente Best. Alleen is te constateren dat eerst in 1910 onder aanduiding E 2533 en E 2534 de ondergrond van de Nieuwstraat (zoals het Molenpad toen heette en nog heet) in de legger van de gemeente Best is opgenomen. Van een dergelijke mutatie hij de percelen in Verrenbest, dus aan de noordzijde aan de weg, is niets te vinden, dus moet geconstateerd worden dat de provinciale weg op de Molenweg en op een strook grond zuidelijk daarnaast is aangelegd. Het oorspronkelijke idee (mijnerzijds) dat de provincie de percelen aangekocht zou hebben, was niet duidelijk maar bleek ook niet houdbaar. Zeker niet toen geconstateerd werd dat de gronden 'kosteloos en onvoorwaardelijk' moeten worden overgedragen aan de provincie', blijktens een brief van 12 september 1856 van de afdeling Financiën van Gedeputeerde Staten van Noord-Brabant³t. Vandaar dat er ook geen provinciale legger te vinden was hij het kadaster.

Zoals reeds geconstateerd waren aan het begin van het weggedeelte C - B, hij de pastorie, de percelen bebouwd. De oorspronkelijke bebouwing is echter weggeradeerd en ook tussentijdse wijzigingen zijn niet op kaart na te gaan. Wel is uit de boeken na te gaan dat behalve hij de molen, ook op het gemuteerde perceel E 2440 in 1871 is gebouwd, namelijk een huis, een stal, en later nog een werkplaats voor klompenmaker Hendrik Adriaanszoon van Rooij én in 1889 op E 2457 een huis en stal voor Johannes van Rooij en consorten, landbouwers te Best. De resterende 30 woningen zijn allen na 1900 gebouwd en het merendeel daarvan zijn uit de jaren dertig.

Ten aanzien van de percelen aan de noordzijde van de Molenweg valt het volgende op te merken. Ook hier weer een bebouwd hoekperceel (groep van 3 percelen: E 238 t/m E 240) met huis en erf op naam van winkelier Joseph van Esch, plaatselijk ontvanger van Best, die in 1882 twee huizen sticht, die de nummers E 2052 en E 2053 krijgen. De naastliggende percelen, oorspronkelijk op naam van de kinderen Geert van den Boom, zijn overgegaan op Peter van den Boom, smid, die mogelijk hier werkte. In 1899 vindt verkoop plaats en gaat perceel en opstand over op Peter Johannes van de Meulengraaf, wagenmaker te Best, die in dat jaar het woonhuis E 237 met werkplaats en tuin sticht. In 1903 gaat het door verkoop over aan Antonius van Lamoen, smid en herbergier te Best, en daarna worden op gedeelten van het perceel diverse huizen gebouwd en onder meer het postkantoor gevestigd. De bouwpercelen E 236 en E 235 blijven als bouwland in gebruik tot 1884. Oorspronkelijk waren zij van Hendrik van Gurkum. Het perceel E 236 wordt in 1907 overgedragen aan Petrus van de Laar en in 1908 bebouwd met twee huizen: E 2597 huis en erf en E 2598 huis, stal en werkplaats. Perceel E 235 wordt in 1923, dan op naam van de weduwe van G. Essens, eerder weduwe van Hendrik van Gurkum, bebouwd: E 1988 huis, stal en schuur.

Voor de laatste twee percelen, E 193 en E 194, komen we met 53 andere percelen terecht op LA 341 ten name van Wilhelmus van Nuenen, in leven eerste burgemeester van Best. Sinds 1841 heeft van deze legger een doorlopend aantal verdelingen en overschrijvingen plaats, de reden hiervan is mij nog niet duidelijk. Perceel E 194 gaat door verkoop over op LA 749 ten name van Johanna Maria Essens, weduwe van H. van Gurkum. In 1916 wordt hierop een woonhuis gebouwd. Uit bijgaand overzicht blijkt dat hier, aan de noordkant dus, de bebouwing mogelijk nog later plaats vindt dan aan de zuidkant en doorgaat tot na de oorlog.

Wat zien we dus voor een opmerkelijk feit. De inwoners van Best zien de aanleg van de Nieuwstraat niet als het vrijkomen van een aantal bouwplaatsen, noch hebben zij er behoefte aan om hier te bouwen. Opvallend is wel dat diverse percelen grond verkocht worden aan personen van buiten de gemeente en er vestigen zich ook mensen met een beroep dat in Best niet of nauwelijks voorkomt, bijv. leraar of handelsvertegenwoordiger.

Zijn hieruit conclusies te trekken? Naar mijn idee wel. Hiervoor is al de stelling geopperd dat de aanleg niet of nauwelijks ten behoeve van de inwoners van Best van nut zou zijn. In feite was Best toentertijd een soort Langstraat-dorp. Het verkeer dat uit het westen, van Oirschot of van verderop kwam, ging over wat nu Oirschotse weg, Hoofdstraat en Oranjestraat genoemd wordt. Dus tussen de vrij aaneengesloten bebouwing van Dorp en Verrenbest door naar de (dubbele) Barrier. Bij de aarzeling van de gemeenteraad voor de keuze van het tracé kan dit uiteraard meegespeeld hebben. Het 'vreemde' verkeer en ook het plaatselijk verkeer komt daar langs, dus als er toch iets verbeterd moet worden dan liefst

de gebruikelijke route. Verder kan ook zeer goed hebben meegewogen, dat bij betere verkeersmogelijkheden er meer en 'sneller' verkeer langs zou komen, dat zich verder niets gelegen liet liggen aan café's en winkels in Best. Dit doorgaand verkeer leverde Best dus niets op, maar zou wel als hinderlijk worden ervaren. Daarbij zal hebben meegespeeld dat de bijdrage van de gemeente onder andere bestond, tenminste bij de keuze voor tracé C - B, uit het *om niet* ter beschikking stellen van de grond aan de provincie. En als dan blijkt dat de gemeente geen enkele woon- of bouwbehoefte oplost door te kiezen voor het door de provincie verlangde traject - de bebouwing komt immers pas tientallen jaren later - dan is de tegenzin tegen tracé C - B nog begrijpelijker.

Zoals eerder gezegd krijgt men de indruk, dat de provincie zonder vooroverleg de procedure gestart is en voorschreef dat de gemeente Best moest meewerken. Andere gemeenten hadden aan de provincie kennelijk verzoeken gericht tot aanleg van de weg, maar Best had daarbij geen belang. De gemeente stond dus niet te trappelen om ook nog eens een zware financiële bijdrage te leveren, iets wat zeker bij deze jonge gemeente zwaar zal hebben gewogen. Het is dan ook begrijpelijk dat, indien er toch betaald moest worden, men er in Best ook profijt van wilde hebben, dus verharding van tracé B - A.

Dat bij de aanleg van de *dwarsweg* door Best de gemeenteraad *dwars* gelegen heeft is niet mijn indruk. Dat de bestuurderen, zoals betaamd, weloverwogen een keuze hebben proberen te maken is voor mij veel aannemelijker. Als men dan in afwijking daarvan een ander tracé uitvoert zal er terecht wrevel ontstaan. Maar er is ook nog een ander punt. Als men perse gewild had dat de weg *niet* door Best-Dorp zou lopen, was er ook nog een ander voorstel mogelijk. Er was namelijk al sinds 1830 - de primaire overzichtskaart van het kadaster geeft dit aan - ook nog een andere route mogelijk, namelijk de 'Lijkweg van Oirschot naar St. Oedenrode', die het gehucht Aarle via wat nu de Nieuwe Dijk heet met het gehucht de Vleut verbond en een doorgaande route naar Sint-Oedenrode vormde. Als er in de huidige situatie weer eens, zoals nog al eens te doen gebruikelijk is, een het hele dorp doorgaande file van de overweg tot het kruispunt staat, dan zou men gewenst hebben dat de raad wel dwars had gelegen. Dan had men toen al de noordelijke omweg om Best kunnen maken, een oplossing die nu al zeer lang op zich laat wachten en nu toch eindelijk in het verschiep ligt, zij het volgens een iets ander tracé.

NOTEN

1. Campinia 20. jrg. (juli 1990) blz. 148-152.
2. Voor de duidelijkheid: het door de provincie gewenste tracé lag er al in onverharde vorm en heette Molenweg of Molenpad.
3. Archief van de gemeente Best, inventarisnummer 1276.

BIJLAGE

De hieronder vermelde gegevens zijn te vinden in de kadastrale registers, die zich bevinden in het archief van de gemeente Best, inv.nrs. 980-1010. Dit archief is te raadplegen in het streekarchief te Oirschot.

BETEKENIS VERWIJZINGEN EN AFKORTINGEN

- primair** - de eerste tenaamstelling
 - het eerste leggerartikel
 - het eerste perceelsnummer
 zoals die opgenomen zijn in de eerste kadasterboeken uit 1830.
- t.n.v. ten name van;
 Een bepaald leggerartikel staat ten name van een bepaald persoon.
- dj. dienstjaar;
 Dit is het jaar waarin een kadastrale-inschrijving in de boeken is opgetekend. Dit hoeft niet het jaar te zijn waarin bijv. een woonhuis is gebouwd.
- t.b.v. ten behoeve van
- huis Ieder tot bewoning geschikt gebouw.
 Er is geen onderscheid gemaakt tussen een woonhuis, boerderij, villa of dergelijke. Wel apart vernoemd is bijv. een winkelwoonhuis.
- bijbouw in het algemeen een schuur;
 kan ook een stal voor vee of een werkplaats voor de uitvoering van ambachten of fabricage zijn.
- cons. consorten, dit is medeëigenaren;
 Dit kunnen zijn: kinderen of broers en zusters bij onverdeelde boedels.
- 20** Met dit nummer is het (bebouwde) perceel aangegeven, zoals dat voorkomt op figuur 2: een reproductie van de kadastrale kaart uit 1936.
- z.b. zonder beroep
- ad met betrekking tot
- LA leggerartikel;
 De eigendommen van een eigenaar worden in de kadastrale boeken, kadastrale leggers genoemd, vermeld met de aanduiding LA gevolgd door een nummer.
- E 1450 E is de kadastrale sectie-aanduiding, iedere gemeente wordt namelijk in secties verdeeld, die aangeduid worden met een letter. 1450 is het perceelsnummer. Een sectie is verdeeld in percelen. Om deze te kunnen registreren zijn de percelen voorzien van een sectie-letter en een perceelsnummer.

MUTATIES PERCELEN LANGS MOLENPAD - MOLENWEG**NOORDZIJDE**

- primair** E 238 tuin mutatie 1882:
 E 239 weiland E 2052 huis en erf
 E 240 huis en erf E 2053 huis, schuur en tuin
- LA 93 Joseph van Esch,
 winkelier in Best mutatie 1920:
 verkoop E 2052-2053 aan A.C. de Wert (LA 3011)
- primair** E 237 bouwland
 LA 42 kinderen Geert van den Boom,
 Best mutatie 1899:
 stichting huis, werkplaats, tuin en bouwland op
 E 237 door Petrus Johannes van de Meulengraaf,
 wagenmaker te Best (LA 2597)
- mutatie 1903:
 verkoop aan Antonius van Lamoen, smid te
 Best (LA 2653)
- primair** E 236 bouwland
 E 235 bouwland
 LA 114 weduwe Hendrik van Gorkum,
 Best
- ad E 235**
- mutatie 1923:
 tesamen met een gedeelte van E 234 aan de
 Vakschool voor Klompenmakers te Best
 (LA 3357) wordt E 2836 bouwland
- mutatie 1927:
 verkoop E 2836 bouwland aan Wilhelmus Beek-
 mans en cons. (LA 3573), klompenmaker te Best
- dj. 1928:
 perceelsgewijze verkoop E 2836 naar
- E 2916 stichting huis en bouwland door Ma-
 rinus Vogels, postbode te Best (LA 3555/1)
  - E 2917 stichting huis en bouwland door Jo-
 hannes Franciscus Kuppens, handelsvertegen-
 woordiger te Den Bosch, later te Best
 (LA 3548/1)
  - E 2918 t.n.v. Willem Bochmans, landbouwer
 en klompenmaker te Best (LA 296^{8/5}), sticht
 hierop in 1931 twee huizen

- d. E 2919 t.n.v. Paulus Neggers, klompenmaker te Best (LA 3569/1)
 mutatie 1934: (mutatie 1943:
 E 3012 bouwland scheidings)
- e. E 2920 stichting huis door Cornelis Adrianus van Vroonhoven, leraar aan de Vakschool voor Klompenmakers te Best (LA 2994/2) (dj. 1928)
 mutatie 1935:
 stichting twee huizen, bakkerij en bouwland

ad E 236:

mutatie dj. 1841 (LA 749):
 LA 749/19 wordt LA 1380/8,
 LA 1380/8 wordt LA 1939/13,
 LA 1939/13 wordt LA 2589/33

dj. 1907:

Petrus van de Laar en cons., landbouwer en klompenmaker te Best (LA 2589)
 E 236 wordt E 2597 en E 2598, twee huizen, werkplaats en bouwland

primair E 194 bouwland

LA 341 Wilhelmus van Nuenen, burgemeester van Best

mutatie 1843:
 E 194 bouwland t.n.v. Johanna Maria Essens, weduwe van H. van Gorkum (LA 749/2)

mutaties door diverse verkopen:

dj. 1890

E 194 bouwland t.n.v. Lambertus van den Berk, voerman te Best (LA 2232)

dj. 1916

stichting op E 194 van huis en bouwland

dj. 1917

verkoop naar LA 3018/1 en LA 2272/21:

- a. E 2704 huis en tuin t.n.v. Johannes van Mierlo, voerman te Best (LA 3018)
- b. E 2705 t.n.v. Lambert Hubert van den Berk, landbouwer te Best (LA 2272)
 hierop in 1921 stichting van twee huizen en bouwland

Conclusie kan zijn:

Het hoekperceel E 240 had evengoed gerekend kunnen worden tot de bebouwing van de weg naar St. Oedenrode, later de Oranjestraat genoemd. Het was mogelijk een bedrijfspand van Joseph van Esch, winkelier.

Ook het in 1899 door Petrus Johannes van de Meulengraaf gebouwde woonhuis op E 237 is een bedrijfspand: huis met werkplaats voor de wagenmaker en later voor een smid. Op E 236 zijn als eerste twee huizen met een werkplaats gebouwd voor klompenmakers. Op het oorspronkelijke E 235 zijn in 1928 diverse huizen gebouwd, onder andere

-- E 2916 huis t.b.v. Marinus Vogels, postbode.

— E 2917 huis t.b.v. Johannes Franciscus Kuppens, handelsvertegenwoordiger uit Den Bosch, die in Best komt wonen.

E 2920 huis t.b.v. Cornelis Adrianus van Vroonhoven, leraar aan de Vakschool voor Klompenmakers te Best.

Men ziet eerst wat schaarse bouw van woningen voor onder andere mensen van buiten Best en met voor Best vreemde beroepen. Het vol bouwen vangt eerst in de jaren '30 aan en zal voor sommige percelen pas na de oorlog geschieden.

ZUIDZIJDE

primair E 855 oude pastorie, behoort tot Best-Dorp

E 856 voetpad

primair E 857 bouwterrein

LA 303 kinderen van Johannes de Louw,

Oirschot

mutatie 1838:

E 1262 i.v.m. de verkoop van een grondstrook aan de kerk t.b.v. het terrein van de pastorie

primair E 858 bouwterrein

E 859 huis, schuur en erf

E 860 weiland

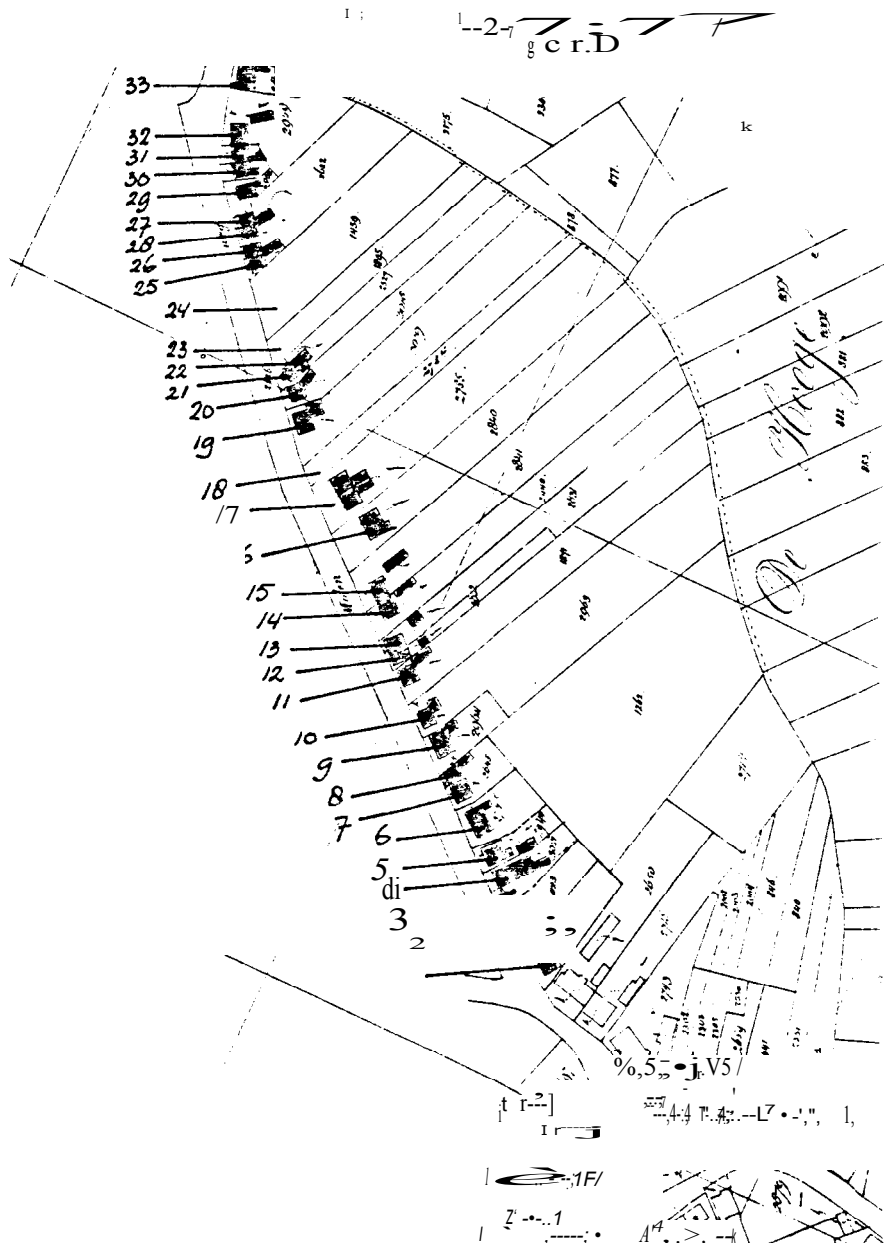
LA 302 Jan Baptist de Louw, landbouwer te

Best

mutatie 1844:

splitsing van E 858 t/m 860 en E 1262:

- a. E 1300 tuin, E 1303 huis en E 1304 weiland van Arnoldus de Louw, leerlooier te Best (LA 828)
- b. E 1301 tuin, E 1303 huis en schuur, E 1305 weiland en E 1306 weiland van Maria de Louw, Best (LA 897)

Figuur 2 - Gedeelte kadastrale kaart gemeente Best, sectie E 2 (de nummers verwijzen naar de nummers van de huizen).

mutatie 1852:

samenvoeging van de leggenummers op LA 1111 t.n.v. Jan Baptist de Louw, schoenmaker te Best, en Anna Catharina de Louw, blijft E 1300 t/m 1306

mutatie 1857:

verkoop deel t.b.v. aanleg weg; wordt E 1448 huis, E 1449 bouwland, E 1450 weiland

mutatie 1862:

splitsing van E 1450 weiland in:

- a. E 1503 huis en erf en E 1504 weiland t.n.v. Jan Baptist de Louw, looier en schoenmaker (LA 1435)
mutatie 1888:
wegens successie gaan E 1503-1504 over naar LA 1486/8-9
- b. E 1501 tuin, E 1502 huis en erf, E 1505 weiland en E 1506 tuin t.n.v. Maria Catharina de Louw, vrouw van Peter Cras, kleermaker te Best (LA 1436)
mutatie 1864 van E 1502 afgescheiden:
wordt E 1979 huis, stal en erf

mutatie dj. 1890:

E 1503 huis en erf, E 1504 bouwland en tuin, E 1505 bouwland, E 1506 tuin en weg en E 1979 huis, stal en erf gaan wegens successie over naar Petrus Cras, kleermaker te Best (LA 2013)

mutatie 1908:

verkoop van E 1504 naar LA 2794/1 en LA 2013/7 en van E 1505 naar LA 2794/1 en LA 2013/7

LA 2794 t.n.v. Antonius Josephus Theunissen, brievengaarder te Best:
E 2584 huis, schuur en bouwland

dj. 1911 bijbouw en splitsing:

- 7 E 2645 huis, kantoor en tuin
E 2644 huis en erf

dj. 1924 herbouw E 2644:

- 8 E 2644 huis en erf

LA 2013/7 (zie mutatie 1908 hierboven) t.n.v. familie Cras te Best
Dit leggenummer 2013 wordt in 1909 herschreven: E 1503 huis en erf, E 1506 tuin en weg, E 1979 huis, stal en erf, E 2585 bouwland

In 1911 vindt een scheiding en verkoop plaats van dit leggenummer naar:
LA 2794/4; LA 2889/1 en 2 (zie a. hieronder); LA 2890/1 (zie b. hieronder) en restant LA 2013/8 (zie c. hieronder)

LA 2013 wordt vervolgens gesplitst in:

a. mutatie 1911

uit LA 2013/7,3 en 5 naar LA 2889 t.n.v. Albertus Cras, klerk Staatsspoorwegen en Adrianus Cras, kleermaker, beide te Best
E 2647 huis en tuin
E 2649 tuin

b. mutatie 1911

uit LA 2013/5 en 6 naar LA 2890 t.n.v. Alphonsus Cras, kleermaker te Best
E 2648 huis en tuin

na splitsing in 1935 naar LA 3843/1 t.n.v. Albertus Cras en cons., zonder beroep te Best
E 3023 huis en tuin

2

verkoop 1935:
E 3023 aan Albertus Cras, klerk van de Staatsspoorwegen te Best (LA 2952/5)

dj. 1939 splitsing naar LA 2952/8 en LA 3849/4 waarbij E 3023 huis en tuin onder LA 2952/8 blijft

na splitsing in 1935 blijft op LA 2890 t.n.v. Alphonsus Cras, kleermaker, en cons. te Best
E 3024 huis en tuin

1

c. mutatie 1911

E 2646 bouwland, op restant LA 2013/8

dj. 1921 splitsing in
E 2745 bouwterrein (zie verder ca.)
E 2746 bouwland (zie verder cb.)

ca. mutatie 1921:

E 2745 bouwterrein, van LA 2013 naar LA 3244/1 t.n.v. de Staat der Nederlanden, Posterijen en Telegrafie

mutatie dj. 1927:

E 2745 i.v.m. overdracht van het beheer naar de Staat, Domeinen en Financiën (LA 3554/1); erfpachter wordt Hermanus Cornelis Cornelissen, kantoorhouder der Posterijen

dj. 1927 stichting:

6 E 2745 huis en bouwland
(in het dj. 1937 is nog een splitsing van het perceel doorgevoerd)

cb. mutatie dj. 1928:

E 2746 bouwland van LA 2013/10 naar LA 3581/4 en LA 3611/1;
LA 3581/4 t.n.v. Adrianus van der Vleuten, oud hoofd der school, en cons. te Best: gedeelte E 2746 wordt E 2940. Hierop in dj. 1929 de stichting van

5 E 2940 huis, schuur en tuin

LA 3611/1: hierop restant E 2746 splitsing van dit perceel in dj. 1935 in:

3 E 3022 tuin

4 E 3021 huis en tuin

primair E 861 bouwland

LA 424 Willem Hendrik Scheepens, landbouwer te Best

mutatie 1857:

E 861 wordt door verkoop gedeelte t.b.v. de weg E 1451

mutatie dj. 1883:

E 1451 t.n.v. Arnoldus van 't Ekerschot, landbouwer en winkelier te Best (LA 2048)

mutatie dj. 1884:

splitsing naar LA 1897/10 en LA 1932/3

LA 1897 t.n.v. Adrianus Suetens, landbouwer te Best

E 2187 bouwland

dj. 1893 verkoop aan Martinus de Koning,
landbouwer te Best (LA 198²/26)

dj. 1897:
stichting van
E 2414 huis en tuin en E 2415 bouwland t.n.v.
de weduwe Antonia de Koning-Smulders

dj. 1910 verkoop
aan Albertus van der Heijden, koopman te Best
(LA 2854/1-2)

dj. 1915 verkoop
aan Alphons van Alderen, koopman te Best
(LA 2981/1: E 2414; LA 2981/2: E 2415)
ad E 2414: bijbouw in dj. 1915, omschrijving in
registers ongewijzigd
ad E 2415: stichting in dj. 1916 van huis, wordt
E 2698 huis en bouwland

dj. 1922 verkoop E 2698
aan Leonardus Stephanus Rooijackers, bouw-
kundige en winkelier te Best, en cons. (LA 333⁷/1)
E 2698 huis, schuur en bouwland

dj. 1931 vereniging en splitsing
van LA 3337/6 en LA 3647/1, wordt o.a.

10 E 2963 huis en boomgaard

LA 1932 (zie hierboven mutatie dj. 1884)
t.n.v. Arnoldus (van) Ekerschot, landbouwer te
Best
E 2188 bouwland

dj. 1916 afscheiding naar LA 3005 t.n.v. Johan-
nes Martinus van Heijst, timmerman te Lidenhout

dj. 1916 verkoop
aan Jan Hendrik Hoppenbrouwers, metselaar te
Best (LA 3028/1)

dj. 1918 verkoop
aan Johannes Camps, handelsreiziger te Eerde
(gemeente Veghel) (LA 3089)

verkoop 1920
aan Alphons van Elderen, koopman te Best
(LA 2981/7)

verkoop 1922:
aan Leonardus Stephanus Rooijackers, bouw-
kundige en winkelier te Best. geh. met Maria van
Elderen, en Jacobus Josephus van Haaren, en
Johannes van Elderen te Aalst (LA 3337/3)
E 2188 bouwland

dj. 1930 stichting op
E 2188 huis en bouwland (LA 3337/6)

dj. 1931 verkoop, vereniging en splitsing van
LA 3337/6 en LA 3647/1, wordt
9 E 2964 huis en erf
t.n.v. Gerardus Martinus van den Eijnde, koop-
man te Best (LA 3647/1)

primair E 862 bouwland

LA 101 Johannes Martinus Essens, onmondige te
Best

mutatie 1857:
E 862 wordt door gedeeltelijke verkoop t.b.v.
de weg E 1452

dj. 1872 verkoop
E 1452 naar LA 1722/8 en LA 1725/11

LA 1722/8 t.n.v. Wilhelmus van der Looi,
landbouwer te Best

dj. 1882 verkoop
aan Petrus Cras en cons (LA 2013/1)
E 1871 bouwland

dj. 1908 verkoop
aan Gerardus van der Heijden, handelsreiziger
te Best (LA 2799/1)

dj. 1909 stichting
11 E 1871 huis, schuur en bouwland

LA 1725/11 (zie hierboven verkoop dj. 1872)
t.n.v. Wilhelmus Merks en cons., landbouwer te
Best

verkoop 1875
aan Jan Suetens, landbouwer te Best (LA 1810/1)
E 1872 bouwland

dj. 1908 afgescheiden
aan Adrianus Suetens, landbouwer te Best
(LA 1897/1)

verkoop 1908
aan Adam Joseph Hubertus Kurth, koopman te
Best (LA 2789/1)
E 1872 huis, stal, bergplaats en bouwland

dj. 1917 verkoop
van het erf van E 1872 aan Antonius Sol,
molenaar, Maria Elisabeth Sol en Regina Sol,
winkeliers (LA 1458/29)
E 1872 erf

dj. 1919 stichting
E 2735 huis en erf (LA 1458/30), en
E 2736 huis, schuur en tuin (LA 1458/31)

dj. 1921 scheiding uit boedel van E 2735 en E 2736
naar Antonius Sol, zonder beroep te Best
(LA 3252/1-2)

dj. 1923 verkoop en vereniging naar LA 3339/1,
LA 3339/2 en LA 3252/3:
13 E 2831 huis, schuur en tuin t.n.v. Antonius Sol
(LA 3252/3)

E 2735 huis en erf t.n.v. Martinus van Eijndhoven,
hoofd der school (Netersel) Best (LA 3339)

dj. 1923 vereniging van LA 3339 met LA 3252/2 tot
12 E 2832 huis, schuur en tuin

primair E 863

LA 91a Geert van Erkel, tapper aan Hendrika, Helena en Laurens van Erkel
te Best
verdeling 1845:
(LA 889/19)

dj. 1845 verkoop
aan Laurens van Erkel, landbouwer en winkelier
te Best (LA 1018/9)

mutatie 1857:
E 863 gedeeltelijke verkoop t.b.v. de weg, blijft
E 1453

dj. 1893 wegens successie
aan Antoinetta van der Velden, vrouw van Lau-
rens van Arkel, bakker te Best (LA 1042/34)
E 1453 bouwland

dj. 1896 verkoop
aan Hendrikus Adriaanszoon van Rooij en cons.
en Petrus Adr^r van Rooij, klompenmakers te
Best (LA 2471/1)

dj. 1897 scheiding
naar LA 2094/23 en LA 2501/1

LA 2094/23 t.n.v. Hendrik Adr^{zn} van Rooij,
klompenmaker te Best
E 2427 bouwland

dj. 1897 stichting
E 2440 huis, tuin en bouwland
t.n.v. Hendrik van Rooij en cons., klompenma-
ker te Best (LA 2094/24)

dj. 1898 verkoop
14 E 2440 huis en tuin (naar LA 2094/24, 26)
wordt in dj. 1921 verkocht naar LA 3224/1

LA 2501/1 t.n.v. Petrus van Rooij, klompen-
maker te Best
E 2428 bouwland

dj. 1897 stichting
E 2441 huis, tuin en bouwland (LA 2501/2)
in het zelfde jaar wordt bijgebouwd een werk-
plaats (wordt LA 2501/3)

dj. 1923 vereniging, resulteert in
15 E 2841 huis, tuin, werkplaats en bouwland
(LA 2501/9) wordt in dj. 1929 verkocht aan
LA 3665/1

primair E 864 bouwland

LA 405 weduwe Lindert van de Sande

dj. 1843 overgegaan aan
Leonardus van der Sande, landbouwer te Best
(LA 806)

mutatie 1857:
E 864 wordt gedeeltelijk verkocht t.b.v. de weg
en wordt E 1454 bouwland

dj. 1905 overgegaan aan
Petrus Adr^{zn} van Rooij, klompenmaker te Best
(LA 2501/7)
E 1454 bouwland

dj. 1923 stichting
E 1454 huis en bouwland (LA 2501/8)

dj. 1923 verkoop naar LA 335⁶/₁ en LA 2501/9

LA 2501/9 komt van LA 250¹/₃ en 8
(zie onder **15**)

LA 3356/1 t.n.v. Jan Nicolaas Visschers, leraar
Rijks **HBS** te Den Bosch
komt van gedeelte LA 2501/8

16 E 2840 huis en bouwland

dj. 1927 bijbouw
E 2840 huis, schuur en bouwland
wordt in dj. 1931 verkocht naar LA 3709/1

primair E 865 bouwland

LA 161 Petrus Dirk van der Hurk, landbouwer te
Best

dj. 1832 verkoop
aan weduwe Hendrik van Gurkum te Best
(LA 114/28)

mutatie 1834:
verkoop naar LA 74⁹/₃₀*

primair E 866 bouwland

LA 114 weduwe Hendrik van Gurkum
te Best

mutatie 1834:
wegens foutieve meting wordt E 866 32.70 a.
(LA 114/25) E 1226 32.10 a. (LA 114/29)

mutatie 1834:
verkoop aan LA 74⁹/₃₁*

* dj. 1856
t.n.v. Johanna Maria Essens, weduwe van
A. van Gurkum, landbouwer te Best
E 865 bouwland (51.50 a.; LA 749/30)
E 1226 bouwland (32.10 a.; LA 74⁹/₃₁)

mutatie 1857:
t.g.v. gedeeltelijke verkoop voor de weg wordt het
E 1455 bouwland (49.70 a.) en
E 1456 bouwland (32.50 a.)
Zie voor beide percelen vervolg hieronder.

primair E 867 bouwland (33.00 a.)

LA 377 Cornelis de Roy, dj. 1833 verkoop

rector te Deerde E 867 aan weduwe Adriaan Verbunt te Best,
mede-eigenaresse (LA 489/9)

dj. 1835 mutatie:

In verband met de verplaatsing van de koren-
windmolen van Best B 173 en B 174 naar E 867
wordt het

E 1227 korenwindmolen, stal en erf (23.80 a.) en
E 1228 water (9.80 a.)

Op het eerste perceel berust vrijdom van belasting
op gebouwde eigendommen tot het jaar 1843.
(LA 489)

dj. 1845 verkoop

aan Johanna Maria Petronella en Adriaan van
Kuijk en cons., landbouwers te Best (LA 901/1)

dj. 1850 verkoop

aan Hendrikus en Jan van der Boom, landbouwers
te Best (LA 1049)

E 1227 (onder Molenheide?)

E 1228 (onder Hooge Akkers)

dj. 1855 verkoop

aan Antonius van Hoorn, molenaar te Veldhoven
(LA 1188)

E 1227 korenwindmolen, stal en erf

E 1228 water, later ontgonnen grond

mutatie 1857:

E 1227 wordt t.g.v. gedeeltelijke verkoop voor
de weg E 1457 korenwindmolen, stal en erf

Zie voor het vervolg hieronder.

N.B.:

Ten aanzien van de percelen E 865, E 866 en E 867 valt het volgende te concluderen. Uit de mutaties i.v.m. de aankopen ten behoeve van de weg blijkt dat deze percelen alle drie doorliepen tot het Molenpad. Door de aankopen muteerden zij tot E 1455, E 1456 en E 1457.

De korenwindmolen uit de Vleut (B 173) werd in het dienstjaar 1835 overgebracht naar perceel E 867, dat grensde aan het Molenpad. Daardoor ontstonden de nieuwe percelen E 1227 de molen, en E 1228 water. De gedachte lijkt gerechtvaardigd dat een gedeelte van E 867 ontgraven is (tot E 1228) ten einde de molenberg te kunnen maken. Molenaar van Hoorn uit Veldhoven heeft dit

stuk land na 1855 weer ontgonnen. Als zodanig staat het op de leggerartikelen LA 2007 en LA 2015, totdat in 1866 op deze legger de aantekening staat: E 1228 weiland (en later bouwland). Na de aankoop in 1857 van strookjes grond ten behoeve van de aanleg van de weg zijn van belang: E 1455, E 1456, E 1457 en E 1228.

gemuteerde percelen E 1455 en E 1456
(zie hiervoor E 865 en E 866)

LA 749/36 en 37 Johanna Maria Essens,

weduwe van H. van Gorkum, landbouwer
te Best

dj. 1860 overschrijving
naar Anna Maria van Gorcum, vrouw van Johannes van de Sande, landbouwer te Best (LA 1381)
E 1455 bouwland (LA 1381/13)
E 1456 bouwland (LA 1381/14)

dj. 1891 verkoop, splitsing en vereniging:
aan Jan van Tartwijk en cons., landbouwer te Best komt op LA 2283/12: (zie vervolg onder a.)
E 2345 bouwland

aan Gerard de Roos, molenaar te Best komt op
LA 2015/7:

E 2346 bouwland
dj. 1897 verkoop naar LA 2482/4

a. (vervolg van boven E 2345)
dj. 1922 verkoop van een gedeelte naar LA 3273/1,
resteert op LA 2283/44:
E 2785 bouwland
dj. 1924 verkoop naar LA 338⁴/1

gemuteerd perceel E 1457
(zie hiervoor E 867)

LA 1188 Antonius van Hoorn, molenaar te
Veldhoven

dj. 1859 stichting:
E 1457 wordt resp.
E 1476 korenwindmolen, stal en erf
E 1477 huis en erf
E 1228 water of ontgonnen grond

dj. 1882 verkoop:
aan Josephus Backer, bakker te Schijndel,
Johannes Backer, molenaar, en Regina Backer,
zonder beroep
E 1228 ontgonnen grond (LA 2007/1)

E 1476 molen, stal en erf (LA 2007/2)

E 1477 huis en erf (LA 2007/3)

dj. 1882 scheiding boedel
naar Gerardus (de) Roos, molenaar te Best
E 1228 ontgonnen grond (LA 2015/1)
E 1476 molen, stal en erf (LA 2015/2)
E 1477 huis en erf (LA 2015/3)

N.B.:

De molen is, soms zeer snel achter elkaar, vele malen van eigenaar verwisseld. Diverse molenaars kwamen van den vreemde en worden verder niet vernoemd in de leggers.

dj. 1886 stichting en splitsing van E 1476-1477:
E 2243 huis, erf en schuur (LA 2015/4)
E 2244 molen en erf (LA 2015/5)
E 1228 weiland (LA 2015/6)

dj. 1891 toegevoegd
van Jan van Tartwijk (zie hierboven)
E 2346 bouwland (LA 2015/7)

dj. 1897 verkoop
aan Jan Camps en cons., landbouwer te Son,
later Best
E 1228 weiland (LA 2482/1)
E 2243 huis, erf en schuur (LA 2482/2)
E 2244 molen en erf (LA 2482/3)
E 2346 bouwland (LA 2482/4)

dj. 1920 verkoop
aan Theodorus Albertus Franken, molenaar te
Drempt (LA 3194, alle vier de percelen van LA 2482)

dj. 1921 verkoop
aan Jacobus van de Sande en cons., landbouwer te Best (LA 3234)
E 1228 weiland, dj. 1932 afgescheiden naar
LA 3770/1 **a**
E 2243 huis, erf en schuur, dj. 1932 afgescheiden naar LA 3284/4 **b**
E 2244 molen en erf, dj. 1925 stichting op
LA 3234/5 **c**
E 2346 bouwland, dj. 1926 stichting op
LA 3234/6 **d**

- dj. 1925 stichting op c
E 2244 huis, molen en erf (LA 323⁴/₅), dj. 1932 afgescheiden naar LA 3770/2 e
- dj. 1926 stichting op d
E 2346 bergplaats en bouwland (LA 3284/5) f
- dj. 1922 koop van Jan van Tartwijk (zie hiervoor) door Gerardus der Kinderen, timmerman te Best (LA 3273)
E 2784 huis en bouwland (LA 3273/1)
- 18—E 2784 huis, werkplaats en bouwland (LA 3273/2)
dj. 1932 verkoop naar LA 328⁴/₆)
- dj. 1924 koop van Jan van Tartwijk (zie hiervoor) door Firma Gebroeders van Heeswijk, aannemers te Best (LA 3384/1)
E 2785 bouwland (LA 3384/1)
dj. 1924 stichting:
E 2785 huis en bouwland (LA 3384/2)
dj. 1927 stichting:
17 E 2785 2 huizen en bouwland (LA 338⁴/₃)
- dj. 1932 overgeschreven naar Jacobus van de Sande, voerman, expeditie- en koopman te Best (LA 3284)
E 2243 huis, erf en schuur (**b**) (LA 328⁴/₄)
E 2346 bergplaats en bouwland (**f**) (LA 328⁴/₅)
- dj. 1934 vereniging van **b**, **f** en gedeelten van a en e tot:
E 3019 huis, erf en bouwland (LA 3284)
dj. 1938 stichting:
19 E 3019 huis, erf, loods en bouwland (LA 3284)
- dj. 1932 overgeschreven naar Adrianus van de Sande, klompenmaker te Best (LA 3770)
E 1228 bouwland (a) (LA 3770/1)
E 2244 huis, molen en erf (e) (LA 3770/2)
- dj. 1934 splitsing gedeelten naar LA 3284/8 en LA 3766/1:
- dj. 1934 splitsing en vereniging t.n.v. Adrianus van de Sande, klompenmaker te Best (LA 3766)

- 20 E 3018 huis, erf en tuin (LA 3766/1; uit a en e)
E 3192 huis, erf en tuin (LA 3766/2; uit idem)
- 1943 verkoop:
E 3018 naar LA 3766/2 en LA 4123/3.

Uit het bovenstaande blijkt dat de molen in 1932 nog voorkwam op perceel E 2244, zie bij e. Na de vereniging en splitsing van percelen in 1934, zie hierboven, wordt de molen niet meer vernoemd. We moeten hierdoor aannemen dat de molen tussen 1932 en 1934 is afgebroken.

- primair** E 868 bouwland
LA 478 Hendrik van de Ven, logementhouder te Eindhoven
- dj. 1844 verkoop aan Nicolaas Goossen, tapper te Best (LA 110)
- mutatie 1857:
t.g.v. gedeeltelijke verkoop voor de weg blijft E 1458 bouwland
- dj. 1874 splitsing naar LA 1785/4 en LA 1786/4
LA 1785/4 t.n.v. Joseph Vennix, wagenmaker en herbergier te Best
E 1894 bouwland
- dj. 1895 verkoop aan Petrus Goossens, molenaar te Best (LA 2414/2)
E 1894 bouwland
- dj. 1896 overboeking naar leggerartikel LA 2113/6 Petrus Goossens
E 1894 bouwland
- dj. 1901 verkoop aan Cornelis de Bruin, kuiper te Best (LA 235⁹/₆)
E 1894 bouwland
- dj. 1902 stichting
E 1894 huis en bouwland (LA 2359/5), huis gesticht in 1903
- dj. 1904 verkoop aan Marinus van de Hurk, klompenmaker te Best (LA 2679/1) (zie hieronder)
- LA 1786/4** t.n.v. Petrus en Anna Maria Goossens, molenaar te Best
E 1895 bouwland

dj. 1885 wegens successie
aan Petrus Goossens, molenaar te Best (LA 2113/4)
E 1895 bouwland

dj. 1901 verkoop
aan Cornelis de Bruin, kuiper te Best (LA 2359/4)
E 1895 bouwland

dj. 1904 verkoop
aan Marinus van de Hurk, klompenmaker te
Best (LA 2679/2)
23 E 1895 bouwland

op dit leggerartikel reeds verworven in 1904
E 1894 huis en bouwland, tuin en erf (LA 2679/1)
(zie hierboven)

dj. 1905 bijbouw en splitsing
van E 1894 in
21 E 2526 huis en erf (LA 2679/3), en
22 E 2527 huis en bouwland (LA 2679/4)

dj. 1940 verkoop
van LA 2679/1, 2 en 3 naar LA 4068/1, 2 en 3

primair E 869 bouwland

LA 420 de kinderen Petrus Schepens
te Best

dj. 1833 verkoop
aan Hendrik Adriaan Merckx, schoenmaker te Best
(LA 315)
E 869 bouwland

dj. 1843 verkoop
aan Peter van den Boom, smid te Best (LA 653/7)
E 869 bouwland

mutatie 1857:
E 869 gedeeltelijke verkoop voor de weg, blijft
E 1459 bouwland

dj. 1917 verkoop
aan Josephus van Vroenhoven, klompenmaker
te Best (LA 3040/1)
E 1459 bouwland

dj. 1921 verkoop
aan Cornelis van Elderen, koopman te Best
(LA 3209)
24 E 1459 huis en bouwland

primair E 870 bouwland

LA 151 Jan Hollanders, landbouwer te
Best

dj. 1833 verkoop
aan Dirk Hollanders, landbouwer te Best
(LA 152/3)

mutatie 1857:
t.g.v. gedeeltelijke verkoop voor de weg, blijft
E 1460 bouwland

dj. 1889 overboeking
naar Johannes Hollanders, landbouwer te Oirschot
(LA 2053)
E 1460 bouwland

dj. 1899 verkoop en splitsing
naar LA 1928/18 en LA 2578/1
LA 1928/18 t.n.v. Joannes Wouter Swinkels,
touwslager te Best
E 2456 bouwland

dj. 1909 verkoop
aan Hendrikus Swinkels, koopman te Best,
en cons., Antonius Swinkels, koopman te Best
en Henricus Swinkels, zadelmaker te Best
(LA 2814/1)
E 2456 bouwland

dj. 1910 stichting en splitsing:
25 E 2619 huis, stal en erf
26 E 2620 huis, bergplaats en erf
27 E 2621 huis, stal en erf
28 E 2622 huis, werkplaats en tuin

LA 2578/1 t.n.v. Johannes van Rooy, en cons.,
landbouwer te Best
E 2457 bouwland, later huis en stal

dj. 1921 verkoop
naar LA 3210/1 t.n.v. Josephus van Vroenhoven
en cons., klompenmaker te Best
E 2457 huis, stal en bouwland

dj. 1924 stichting
E 2457 twee huizen, stal en bouwland

dj. 1924 verkoop
aan Josephus van Vroenhoven en cons., klom-
penmaker te Best
E 2457 twee huizen, stal en bouwland

dj. 1925 verkoop en splitsing
naar LA 339⁷/₁ en LA 3210/3

LA 3397/1 t.n.v. Adrianus Henricus Looijmans,
sigarenfabrikant te Best
gedeelte E 2457, samengevoegd met
E 2877 huis en tuin (door dezelfde eigenaar in
dj. 1924 verworven)

33 dj. 1926 bijbouw
E 2877 huis, fabriek en tuin

LA 3210/3 t.n.v. Josephus van Vroenhoven en
cons.
E 2878 huis, stal, tuin en bouwland

dj. 1927 verkoop en splitsing
naar LA 3515/1 en LA 3210/4

LA 3515/1 t.n.v. Petrus Theodorus van Esch,
zonder beroep te Oirschot
gedeelte E 2878 wordt
E 2908 huis en erf

dj. 1928 scheiding
naar LA 3570/1 t.n.v. Martina van Munster,
wed. van Petrus Theodorus van Esch te Best
E 2908 huis en erf (zie verder hieronder bij 29)

LA 3210/4 t.n.v. Josephus van Vroenhoven
en cons.
E 2909 huis, stal en bouwland

dj. 1930 stichting
E 2909 twee huizen, stal en bouwland

dj. 1931 verkoop en splitsing
naar LA 3210/6, LA 3670/1, LA 3464/2 en
LA 3570/2

32 **LA 3210/6** blijft aan Josephus van Vroenhoven
en cons.
E 2959 huis en erf

LA 3670/1 t.n.v. Hermanus Arnoldus Aartsen,
schilder te Best
gedeelte E 2909 wordt

31 E 2960 huis en erf

LA 346⁴/1 t.n.v. Jan Hendrik Hoppenbrouwers,
metselaar te Best
gedeelte E 2909 wordt samen met gedeelten van
E 2907 en E 2908:

30 E 2961 huis en erf (in 1935 gesticht)

LA 3570/2 t.n.v. Martina van Munster, weduwe
van P. Th. van Esch te Best (zie hiervoor)
gedeelte van E 2909 wordt samen met gedeelte van
E 2808:

29 E 2962 huis en erf

Hoewel liggend 'over' de voetpad, aan de Steenweg van Den Bosch naar Eind-
hoven, ter completering nog het navolgende hoekperceel:

primair E 871 bouwland

LA 64a Peter Cuypers, secretaris te
Boxtel

dj. 1833 verkoop
aan Adriaan van der Vleuten, klompenmaker te
Best (LA 507/61)

dj. 1841 scheiding
naar LA 1030/5 t.n.v. Leonardus van der Vleuten,
landbouwer te Best
E 871 bouwland

verkoop
naar LA 1244/1 t.n.v. Hermannus Voorpoel,
landbouwer te Best
E 871 bouwland

mutatie 1857:
t.g.v. gedeeltelijke verkoop voor de weg, blijft
E 1461 bouwland en
E 1462 huis en erf

34 dj. 1868 verkoop
naar LA 1600/4 en 5 t.n.v. Johannes van
Vroonhoven, klompenmaker te Best
E 2174 huis en tuin
E 2175 bouwland

Conclusies ten aanzien van de bebouwing aan de zuidzijde zijn de volgende:

Het westelijk hoekperceel is in stedenbouwkundige zin bij de bebouwing van Best-Dorp te rekenen. Naar kadastrale maatstaven behoort het bij Hooge Akker. De bebouwing met een huis op E 859 is al van (vóór) 1830. De eerste mutatie (er komen later meerdere woningen) is van na 1844.

Op het gemuteerde perceel E 861 vond in 1897 de bouw van een woonhuis plaats, later gemuteerd tot E 2963.

In 1898 vond op primair E 863 (gemuteerd E 1453) de bouw van een huis plaats: E 2440.

Rond 1835 valt de verplaatsing van de korenwindmolen uit de Vleut (B 173) plaats naar de Hooge Akker E 1227. Er werd een stal bij de molen gebouwd. In 1882 vindt pas de bouw van een woonhuis plaats (E 1477, later E 2785)

Op het hoekperceel langs de Eindhovense weg (E 1462, later E 2174) ontstond na 1857 een woonhuis. Zoals gezegd behoort het eigenlijk nauwelijks tot de bebouwing langs de Molenweg.

In het algemeen valt de eventuele bebouwing dus na 1857, toen de grond verworven is ten behoeve van de provinciale weg en aan de Molenweg dus een groot aantal bouwpercelen vrijkwam. De eigenlijke bebouwing kwam pas een halve eeuw later op gang en duurde tot de Tweede Wereldoorlog.